

Hoogheemraadschap van

Rijnland

**Werkprotocollen
Flora- en faunawet
voor de uitvoering van werken
van Rijnland**

Archimedesweg 1
postadres:
postbus 156
2300 AD Leiden
telefoon (071) 3 063 063
telefax (071) 5 123 916

Matthijs Timmer
Lucienne Vuister

Registratienummer: 10.14402 13.82554
Versie Oplage: 75
april 2010

bylage 6 behorende
by projectplan 13.77973

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
1. Flora en faunawet	4
2. Gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen.....	5
3. Rijnland en de gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen	6
3.1 Inleiding	6
3.2 Afdeling bouwzaken en de gedragscode Flora- en faunawet	6
4. Bestendig beheer en onderhoud	9
4.1 Maaien van bermen, dijken en schouwpaden	9
4.1.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	9
4.1.2 Effecten van maaien op flora en fauna	10
4.1.3 Voorschriften voor maaien volgens de gedragscode	10
4.1.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij maaien.....	11
4.2 Schonen van het natte profiel	12
4.2.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	12
4.2.2 Effecten van schonen op flora en fauna.....	12
4.2.3 Voorschriften voor schonen volgens de gedragscode.....	12
4.2.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij schonen	14
4.3 Baggeren van bodems en herprofilen.....	17
4.3.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	17
4.3.2 Effecten van baggeren op flora en fauna	17
4.3.3 Voorschriften voor baggeren volgens de gedragscode.....	18
4.3.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij baggeren.....	19
4.4 Onderhoud verhardingen.....	24
4.4.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	24
4.4.2 Effecten van onderhoud verhardingen op flora en fauna	24
4.4.3 Voorschriften voor onderhoud verhardingen volgens de gedragscode.....	24
4.4.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij onderhoud aan verhardingen	25
4.5 Begrazen.....	25
4.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplantingen	25
4.6.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	25
4.6.2 Effecten snoeien en dunnen beplantingen op flora en fauna.....	26
4.6.3 Voorschriften voor “snoeien en dunnen” volgens de gedragscode	26
4.6.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het “snoeien en dunnen”	26
4.7 Onderhoud aan waterkeringen (“kadewerk”), kunstwerken en beschoeiingen	27
4.7.1 Bestendig beheer of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?	27
4.7.2 Effecten van kadewerk en overig onderhoud op flora en fauna.....	27
4.7.3 Voorschriften voor kadewerk volgens de gedragscode	27
4.7.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het kadewerk en onderhoudswerk	28
5. Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	30
5.1 Verwijderen van bovengrond en graven	30
5.1.1 Werkzaamheden behorend tot “verwijderen van bovengrond en graven”.....	30
5.1.2 Effecten van verwijderen van bovengrond en graven op flora en fauna.....	30
5.1.3 Voorschriften voor verwijderen bovengrond en graven volgens de gedragscode.....	31
5.1.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij verwijderen bovengrond en graven.....	31
5.2 Sloop van kunstwerken en gebouwen	32
5.2.1 Werkzaamheden behorend tot “sloop van kunstwerken en gebouwen”	32
5.2.2 Effect van “sloop” op flora en fauna	32
5.2.3 Voorschriften “sloop” volgens de gedragscode Flora- en faunawet.....	32
5.2.4 Rijnlands toepassing van gedragscode bij sloop van kunstwerken en gebouwen	33

5.3	Bouwactiviteiten.....	34
5.3.1	Werkzaamheden behorend tot “bouwactiviteiten”	34
5.3.2	Effecten van bouwactiviteiten op flora en fauna.....	34
5.3.3	Voorschriften voor bouwactiviteiten volgens de gedragscode Flora- en faunawet.....	34
5.3.4	Rijnlands toepassing van de gedragscode bij bouwactiviteiten	34
5.4	Afdammen, dempen of vergraven van wateren.....	36
5.4.1	Werkzaamheden behorend tot “afdammen, dempen of vergraven van wateren”	36
5.4.2	Effect van afdammen, dempen of vergraven van wateren op flora en fauna.....	36
5.4.3	Voorschriften voor afdammen etc. volgens de gedragscode Flora- en faunawet.....	36
5.4.4	Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het afdammen, dempen of vergraven....	37
6.	Calamiteiten en de Flora- en faunawet	39
7.	Bronnen	40
Bijlage 1.	Beschermde soorten in Rijnland.....	41
Bijlage 2.	Verspreidingskaarten zwaarder beschermde soorten (tabel 3).....	42
Bijlage 3.	Schema indeling werkzaamheden volgens gedragscode	45
Bijlage 4.	Werkzaamheden Bouwzaken	46
Bijlage 5.	Werkprotocollen.....	47

1. Flora en faunawet

De Flora- en faunawet is op 1 april 2002 in werking getreden. De doelstelling van de wet is de bescherming en het behoud van in het wild levende planten- en diersoorten. Het uitgangspunt van de wet is 'Nee, tenzij'. Dit betekent dat activiteiten met een schadelijk effect op beschermde soorten in principe verboden zijn. Van het verbod op schadelijke handelingen ('nee') kan onder voorwaarden ('tenzij') worden afgeweken.

Onder de Flora- en faunawet zijn als beschermde soort aangewezen:

- een aantal inheemse plantensoorten;
- alle van nature in Nederland voorkomende zoogdierensoorten (behalve de zwarte rat, de bruine rat en de huismuis);
- alle van nature op het grondgebied van de Europese Unie voorkomende vogelsoorten;
- alle van nature in Nederland voorkomende amfibieën- en reptielensoorten;
- alle van nature in Nederland voorkomende vissoorten (met uitzondering van soorten in Visserijwet 1963);
- een aantal overige inheemse diersoorten;
- een aantal uitheemse dier- en plantensoorten.

De wet regelt onder meer beheer, schadebestrijding, jacht, handel, bezit en andere menselijke activiteiten die een schadelijk effect kunnen hebben op beschermde soorten.

In de Flora- en faunawet is een **zorgplicht** opgenomen. Deze zorgplicht houdt in dat menselijk handelen geen nadelige gevolgen voor flora en fauna mag hebben. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet. In het geval van beschermde planten of dieren geldt de zorgplicht ook als er een ontheffing of vrijstelling is verleend. De zorgplicht voor dieren betekent niet dat er geen dieren mogen worden gedood, maar wel dat dit, indien noodzakelijk, met zo min mogelijk lijden gepaard gaat.

De Flora- en faunawet bevat een aantal verbodsbepalingen om ervoor te zorgen dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. Deze verbodsbepalingen houden onder andere in dat (beschermde) planten niet geplukt mogen worden. Dieren (beschermd of niet) mogen niet gedood, verwond of gevangen worden. Ook nesten en de plaatsen waar dieren verblijven zijn beschermd. Het uitzetten van dieren of planten in de vrije natuur is niet toegestaan, net zomin als het kopen of verkopen van (beschermde) planten of dieren, of producten die van (beschermde) planten of dieren zijn gemaakt.

2. Gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen

De Flora- en faunawet en de gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen

De Flora- en faunawet ziet toe op de duurzame instandhouding van planten en diersoorten in Nederland. De wet kent een aantal verbodsbepalingen, maar ook voorwaarden waaronder bepaalde handelingen mogen plaatsvinden. Die voorwaarden zijn in 2005 verruimd en uitgewerkt in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). De voorwaarden zijn stringenter naarmate de activiteiten ingrijpender zijn en de soorten meer bedreigd worden in hun voortbestaan.

In de Flora- en faunawet is natuurvriendelijk werken het uitgangspunt. De wet schrijft voor dat uitvoerders "algemene zorgplicht" in acht nemen. Zorgplicht komt op het volgende neer:

- het in redelijkheid vermijden van activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten;
- zorgen dat op hoofdlijnen bekend is waar in het beheergebied actuele natuurwaarden en bijzondere potenties aanwezig zijn;
- zorg besteden aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden.

In alle situaties geldt dat de algemene zorgplicht in acht moet worden genomen zowel bij aanwezigheid van beschermde als niet-beschermde soorten en dat activiteiten nooit mogen leiden tot een bedreiging van een populatie van een beschermde soort in de betreffende omgeving. Met andere woorden: de gunstige staat van instandhouding van een soort mag niet worden aangetast.

Bepaalde activiteiten zijn vrijgesteld mits gewerkt wordt volgens een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Voor de waterschappen is deze gedragscode op 10 juli 2006 goedgekeurd. De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. In 2011 moet de code, na evaluatie en eventuele bijstelling, opnieuw worden goedgekeurd.

De gedragscode Flora- en faunawet stelt de waterschappen in staat gebruik te maken van de mogelijkheden die het Vrijstellingenbesluit biedt. Door te werken volgens de voorwaarden van het Vrijstellingenbesluit vervalt - voor een groot deel van de werkzaamheden - de administratieve last die met het aanvragen van ontheffingen is gemoeid. De gedragscode bevordert de structurele inbedding van soortbescherming in het handelen van de waterschappen waardoor zorgvuldig handelen ten aanzien van soorten bij uitvoeringswerk beter gegarandeerd is.

De waterschappen hebben bij gebruikmaking van de gedragscode een vrijstelling van de plicht een ontheffing aan te vragen wanneer werkzaamheden in de categorie "bestendig beheer en onderhoud" worden uitgevoerd. De vrijstelling geldt zowel voor algemene soorten (tabel 1) als voor juridisch zwaarder beschermde soorten (tabellen 2 en 3). Voor werkzaamheden die in de categorie "ruimtelijke ontwikkeling en inrichting" worden uitgevoerd, geldt uitsluitend een vrijstelling voor algemene soorten en juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 2. De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting als daaruit negatieve gevolgen voortvloeien voor de juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 3. In deze gevallen moet een ontheffing worden aangevraagd.

3. Rijnland en de gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen

3.1 Inleiding

Rijnland heeft zich door het collegebesluit van 7 november 2006 (Corsa nummer 06.26268) verbonden om de gedragscode na te leven. Dit betekent dat Rijnland er naar streeft om zo veel mogelijk volgens de gedragscode te werken en zo min mogelijk ontheffingen aanvragen.

Om volgens de gedragscode te kunnen werken, geldt als voorwaarde dat het waterschap de werkwijze met betrekking tot de juridisch zwaarder beschermde soorten nader specificeert. Rijnland heeft deze werkmethode voor verschillende activiteiten omschreven in werkprotocollen die als bijlage bij voorliggend document zijn opgenomen.

3.2 Afdeling bouwzaken en de gedragscode Flora- en faunawet

Uitvoeren van zorgplicht

In hoofdstuk 2 zijn de uitgangspunten voor “zorgplicht” opgenomen. In deze paragraaf is beschreven op welke manier Rijnland hieraan invulling geeft.

Als eerste wordt genoemd dat het waterschap “in alle redelijkheid activiteiten zal vermijden waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten”.

Uitvoeringswerkzaamheden zorgen in meer of mindere mate voor verstoring van flora en fauna in en om het water. Voor de uitvoering van primaire taken van Rijnland is het echter niet mogelijk om deze activiteit te vermijden. Door het volgen van de voorschriften uit de gedragscode worden negatieve effecten ten aanzien van de aanwezige natuurwaarden geminimaliseerd.

Ten tweede wordt gesteld dat “op hoofdlijnen bekend moet zijn waar in het beheergebied actuele natuurwaarden en bijzondere potenties aanwezig zijn”

Aan dit onderdeel van de zorgplicht wordt voldaan. In opdracht van Rijnland is in 2007 de rapportage “Beschermd flora en fauna in het beheersgebied van Hoogheemraadschap van Rijnland” gemaakt. Deze rapportage beschrijft het resultaat van een literatuuronderzoek naar het voorkomen van beschermde water- en oevergebonden flora en faunasoorten.

In de rapportage zijn per zwaarder beschermde soort (tabel 2 en tabel 3 soorten) verspreidingskaarten opgenomen die aangeven waar de soort is waargenomen en waar de soort, op basis van eisen of voorkeur die de soort aan zijn leefomgeving stelt, verwacht kan worden. Uit de rapportage blijkt dat zwaarder beschermde soorten in vrijwel geheel Rijnland in en om het water voorkomen. De aanwezigheid van soorten kan vrijwel nergens worden uitgesloten.

Het frequent inventariseren naar de aanwezigheid of juist de afwezigheid van beschermde soorten is een tijdrovende en kostbare aangelegenheid. Daarom kiest Rijnland er voor om werkwijzen te volgen die geschikt zijn wanneer zwaar beschermde soorten aanwezig zijn. Op deze manier worden de werkzaamheden altijd zorgvuldig uitgevoerd en de schade aan beschermde soorten tot een minimum beperkt. Mogelijk nemen we te veel voorzorg in een aantal gebieden waar beschermde soorten niet voorkomen, maar we nemen aan dat deze keuze leidt tot lagere kosten dan het steeds opnieuw inventariseren van de flora en fauna. Deze manier van uitvoeren van onderhoud vraagt een omschakeling in denken en handelen maar vult de zorgplicht van het waterschap in en is daarmee gunstig voor alle soorten, al dan niet (zwaar) beschermd.

Voor de uitvoering van nieuwe werken kan het eveneens nodig zijn om ter plaatse een onderzoek naar natuurwaarden te (laten) verrichten.

Voor enkele soorten die als lokale populaties voorkomen (zoals bijvoorbeeld de groene glazenmaker die gebonden is aan krabbenscheervelden) kan maatwerk nodig zijn. Aanvullende (veld)onderzoek om de verspreiding van deze soorten in Rijnland in kaart te brengen wordt overwogen.

Als laatste wordt gesteld dat waterschappen zorg moeten besteden aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden.

Hieraan wordt bij het bestendig beheer en onderhoud invulling gegeven door de werkmethoden niet zeer sterk te wijzigen. Door zorgvuldig te werken wordt er voor gezorgd dat soorten zo min mogelijk schade ondervinden van het uitvoeren van werkzaamheden.

Werkzaamheden Bouwzaken en Bedrijfsvoering Watersystemen

Door de afdelingen Bouwzaken en Bedrijfsvoering Watersystemen wordt een breed spectrum aan uitvoeringsprojecten voorbereid en uitgevoerd zoals bijvoorbeeld baggerwerken, kadeverbeteringen en nieuwbouw en renovatie van kunstwerken. In de lijst in bijlage 4 zijn alle door Bouwzaken uitgevoerde werkzaamheden opgenomen, waarbij is beschreven of het “bestendig beheer en onderhoud” betreft of dat de werkzaamheden worden beschouwd als “ruimtelijke ontwikkeling en inrichting”.

Uitgangspunt is dat alle werkzaamheden bij deze afdelingen vallen onder bestendig beheer en onderhoud dan wel onder ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Met behulp van het schema in bijlage 3 kan worden beoordeeld of de werkzaamheden onder de gedragscode kunnen worden uitgevoerd of dat een ontheffing van de Flora- en faunawet nodig is.

Werkprotocollen

Per activiteit die door Bouwzaken wordt uitgevoerd is beoordeeld welke nadelige effecten verwacht kunnen worden op beschermde soorten. Vervolgens is op basis van de voorschriften uit de gedragscode per activiteit een werkprotocol opgesteld dat tot doel heeft de flora en fauna zo veel mogelijk te sparen. Het toepassen van de werkprotocollen zorgt voor een eenduidige manier van omgaan met de gedragscode Flora en faunawet, waardoor de voorbereiding zo min mogelijk tijd kost en een goede uitvoering conform de gedragscode wordt gegarandeerd.

Zoals gesteld onder het kopje “zorgplicht” worden zo min mogelijk inventarisaties uitgevoerd voorafgaand aan geplande werkzaamheden. De werkprotocollen zijn zo opgesteld dat zwaarst beschermde soorten die aanwezig kunnen zijn worden ontzien. Deze aanpak maakt het uitvoeren van inventarisaties van flora en fauna overbodig, wat tijd en geld spaart.

Het werkprotocol is in lijn met de gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen. Werken volgens het werkprotocol geeft invulling aan de zorgplicht en maakt het aanvragen van een ontheffing van de Flora- en faunawet overbodig.

Wanneer toch een ontheffing is vereist (bij “ruimtelijke ontwikkeling en inrichting” waaruit negatieve gevolgen voortvloeien voor de juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 3) biedt het werkprotocol een set aan voorwaarden die als voorstel kunnen worden opgenomen in de ontheffingsaanvraag.

Afwijken van de gedragscode Flora- en faunawet en van de werkprotocollen is uitsluitend toegestaan mits geen afbreuk wordt gedaan aan het duurzaam voortbestaan van de populatie, of als de werkwijze beter is dan de voorgeschreven methode. Een en ander moet overtuigend worden beargumenteerd en is ter beoordeling aan de afdeling Beleid.

In deze rapportage zijn in hoofdstuk 4 de werkzaamheden opgenomen die vallen onder “bestendig beheer en onderhoud” en in hoofdstuk 5 de werkzaamheden die horen tot “ruimtelijke ontwikkeling en inrichting”. Per activiteit is beschreven wat de gedragscode voorschrijft en op welke manier Rijnland hieraan invulling geeft in de werkprotocollen.

Waar in de tekst en de werkprotocollen wordt gesproken over “een ter zake kundig persoon” wordt bedoeld een persoon die:

- op HBO, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau dat is aangesloten bij het netwerk Groene bureaus en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals Das en Boom, VZZ, RAVON, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, VOFF, SOVON etc.)

Veldgids beheer en onderhoud

In april 2009 is de veldgids beheer en onderhoud, een gezamenlijke uitgave van de hoogheemraadschappen van Rijnland, Delfland en Schieland en de Krimpenerwaard uitgekomen. De richtlijnen voor beheer en onderhoud die in deze veldgids worden beschreven zijn voor Rijnland vervangen door de werkprotocollen. De werkprotocollen zijn in overeenstemming met, maar specifiekere dan de richtlijnen uit de veldgids. De veldgids is naast de werkprotocollen te gebruiken als naslagwerk met veel informatie over en foto's van de beschermde en meer algemene soorten.

4. Bestendig beheer en onderhoud

Een deel van de projecten die door de Afdeling Bouwzaken wordt voorbereid en uitgevoerd vallen onder “bestendig beheer en onderhoud”. Het gaat om de werkzaamheden:

- Baggeren van bodems en herprofilieren
- Herstelwerkzaamheden naar aanleiding van een calamiteit
- Werkzaamheden aan kleine kunstwerken
- Onderhoud aan waterkeringen, kunstwerken en beschoeiingen
- Onderhoud aan verhardingen

Als voorbereiding op bovengenoemde “hoofdwerkzaamheden” kan het nodig zijn om een werkpad te maaien, de beplanting te snoeien of watergangen te schonen. Deze werkzaamheden worden eveneens beschouwd als bestendig beheer en onderhoud.

- Maaien bermen, dijken en schouwpaden
- Schonen van het natte profiel
- Snoeien en dunnen van opgaande beplantingen

Zowel voor de “hoofdwerkzaamheden” als voor de voorbereidende activiteiten zijn werkprotocollen opgesteld. Wanneer snoeien, maaien of schonen voorafgaand aan werkzaamheden is vereist, dan dienen zowel de werkprotocollen voor deze werkzaamheden te worden toegepast als de protocollen voor de eigenlijke werkzaamheden.

In de onderstaande alinea's wordt per type werk beschreven in welke gevallen het werk onder bestendig beheer en onderhoud valt, wat de effecten van het werk kunnen zijn op al dan niet beschermde flora en fauna, wat de gedragscode voorschrijft en hoe Rijnland deze voorschriften heeft verwerkt in de werkprotocollen.

In enkele gevallen is het werk door de aard of omvang ervan niet te beschouwen als bestendig beheer en onderhoud, in deze gevallen is het werk ook opgenomen in hoofdstuk 5 onder “Ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting”. Dit geldt bijvoorbeeld voor grootschalige kadeverbetering en baggeren buiten het horizontale profiel, waarbij de watergang wordt verbreed. De werken “baggeren van bodems en herprofilieren” of “onderhoud aan waterkeringen” zijn daarom zowel beschreven in hoofdstuk 4 als in hoofdstuk 5.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende zwaar beschermde soorten (bijlage 2 van dit rapport). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid te worden bepaald of aanvullend onderzoek nodig is en of aanvullende maatregelen moeten worden genomen.

Het verdient aanbeveling om bij de voorbereiding van het werk de eigenaar en/of de beheerder te vragen of er een specifiek beheer wordt gevoerd op het land en de oevers. De kans op de aanwezigheid van beschermde soorten kan in die gevallen groter zijn.

4.1 Maaien van bermen, dijken en schouwpaden

4.1.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Het droge deel van oevers wordt in veel gevallen gemaaid door de aangelanden. Voor het onderhoud van vegetatie op keringen zijn veelal pachters verantwoordelijk.

Waar het maaien van het droge profiel nodig is voor de afzet van slootmaaisel, of waar Rijnland zelf aangeland is, voert Rijnland dit deel van het onderhoud uit. De zuiveringsterreinen worden door Rijnland onderhouden, evenals een aantal rietoevers grenzend aan hoofdwatertongen.

Het maaien wordt tweejaarlijks, jaarlijks of meerdere malen per jaar uitgevoerd en valt daarmee onder “bestendig beheer en onderhoud”.

4.1.2 Effecten van maaien op flora en fauna

De effecten van maaien op flora en fauna bestaan uit het verstoren van vogels en zoogdieren die zich op of rond het te maaien terrein bevinden. Maaien kan leiden tot vernietiging van nesten van vogels of het doden van vogels en andere fauna (amfibieën, zoogdieren, grote insecten). Inzet van zwaar materieel kan de ondergrondse nesten van kleine zoogdieren zoals waterspitsmuizen en Noordse woelmuizen vernietigen. Door maaien kan de bloei en de zaadzetting van plantensoorten worden belemmerd.

4.1.3 Voorschriften voor maaien volgens de gedragscode

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2 en 3) worden verwacht, stemt het waterschap maaidatum en maaimethode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- maaiwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 juli en voor 15 maart. In deze periode vindt geen voortplanting van betekenis plaats vogels, amfibieën, reptielen en hebben de meeste planten zaad gezet;
- in afwijking van het voorgaande kunnen maaiwerkzaamheden slechts vanaf 1 juni worden uitgevoerd, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen en op bloeiende, juridisch zwaarder beschermde plantensoorten opdat deze tijdens het maaien gespaard worden. In gebieden die van belang zijn voor strikt beschermde amfibieën dient slechts te worden gemaaid bij droog weer, mag niet worden geklepeld en dient de snijhoogte te worden aangepast;
- in laatste instantie zullen maaiwerkzaamheden alleen tussen 15 maart en 1 juni plaatsvinden als dat, gezien de primaire waterschapstaken, niet anders kan en met de nodige voorzorg;
- op plaatsen waar voortplanting van de ringslang wordt vermoed, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 september, tenzij uit onderzoek is gebleken dat voortplanting kan worden uitgesloten;
- in gazons en andere intensief gebruikte en beheerde plaatsen kunnen maaiwerkzaamheden gedurende het gehele jaar door plaatsvinden, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels of andere juridisch zwaarder beschermde soorten;
- bij het afzetten van maaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Wanneer bovenstaande fasering in de tijd onvoldoende waarborg biedt voor het voorkomen van schade, dan past het waterschap schadebeperkende maatregelen toe zoals:

- delen van de vegetatie worden tijdens een maaibeurt niet of later gemaaid, opdat de functies van het leefgebied van te beschermen soorten gehandhaafd blijft. Dit komt ook ten goede aan de bescherming van jonge vogels;
- op de groeiplaats van te beschermen plantensoorten wordt niet gemaaid voordat deze zich voldoende hebben kunnen vermeerderen. Dit kan door te maaien na de zaadzetting of door minimaal 25% van de groeiplaats van deze soorten later te maaien of bij toerbeurt over te slaan. Dit geldt ook voor de waardplanten van beschermde (insecten)soorten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast, zoals het gebruik van wildredders;
- wanneer er sprake is van vogelsoorten die voorkomen op de door LNV gepubliceerd “Rode Lijst” dan worden vogels, nesten en hun eieren actief opgespoord en gespaard;
- in gebieden waar de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis voorkomt wordt 50% van het vegetatietype waarvan de soort afhankelijk is, niet gemaaid.

In de gedragscode Flora- en Faunawet voor de waterschappen is een kalender van werkzaamheden opgenomen. Voor het maaien van bermen, dijken en schouwpaden is een voorkeursperiodes gedefinieerd waarin het minste risico bestaat op afbreuk aan populaties van soorten.

Maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Maaien bermen, dijken en schouwpaden												

	Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
	2 ^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.
	3 ^e voorkeursperiode, "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

4.1.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij maaien

Rijnland maait droge oevers wanneer zij onderhoudsplichtig is en wanneer het eigen terreinen (zoals zuiveringsterreinen) betreft. In enkele gevallen maait Rijnland droge oevers om het slootmaaisel op de kant te kunnen deponeren. De voorschriften uit de gedragscode worden op de volgende manier door Rijnland toegepast:

Periode

In Rijnlands onderhoudsconcepten zijn de voorkeursperiodes uit de gedragscode vertaald als periode A, B, C en D:

- A: periode vanaf half maart tot 1 juni
- B: periode vanaf 1 juni tot half juli
- C: periode vanaf half juli tot eind december
- D: periode vanaf 1 november tot eind december

Het maaien van droge vegetaties wordt zoveel mogelijk uitgevoerd in periode C, dus ná 15 juli. Waar eerder maaien strikt noodzakelijk is, vindt maaien ook al plaats vanaf 1 juni en in enkele gevallen zelfs vóór 1 juni.

In deze gevallen wordt extra voorzorg genomen, zoals het inventariseren en markeren van nesten in de oever. In de periode vanaf half maart tot 1 juni wordt een afstand van ten minste vijf meter tot het nest bewaard, vanaf 1 juni wordt een afstand van drie meter tot het nest bewaard.

Bij het maaien van de droge oever in de periode voor 15 juli worden ook zwaarder beschermde plantensoorten gemarkeerd en bij het maaien ontzien.

Het inventariseren van nesten en beschermde plantensoorten dient te gebeuren door een ter zake kundig persoon.

Maaien wordt bij voorkeur uitgevoerd met een maaibalk. Klepelen heeft zeer nadelige effecten voor flora en fauna en wordt daarom niet toegepast.

Het sparen van delen van de vegetatie, fasering

Omdat beschermde soorten in het gehele gebied in het water en de oever kunnen voorkomen wordt per maaibeurt 25% van de droge vegetatie gespaard.

Fasering bij verwachte aanwezigheid van Noordse Woelmuis en Waterspitsmuis

In gebieden waar de aanwezigheid van de Waterspitsmuis of de Noordse Woelmuis wordt verwacht wordt 50% van de vegetatie waarvan deze soorten afhankelijk zijn niet gemaaid. Het gaat daarbij om ruige oevervegetatie in onbeschoeide oevers. Deze fasering wordt toegepast in de gebieden die donkerroze zijn gekleurd op de verspreidingskaarten van de Waterspitsmuis en de Noordse Woelmuis (bijlage 2 van dit werkprotocol).

Controle van maaisel

Maaisel van droge oever en rietland wordt in principe niet gecontroleerd op de aanwezigheid van beschermde soorten. Door gefaseerd te werken, zoveel mogelijk in de voorkeursperiode, en gebruik te maken van natuurvriendelijk materieel blijven populaties van beschermde soorten behouden.

Afzet van maaisel

Maaisel wordt in principe afgezet op de kant, buiten de insteek van de oever. Bij de afzet worden broedhopen van ringslangen ontzien, in een straal van vijf meter rondom een broeihoop wordt geen maaisel afgezet.

Rietmaaisel uit periode D wordt afgevoerd in verband met grote hoeveelheden.

Bij het afzetten van maaisel in de periode voor 15 juli worden bloeiende of zaadbevattende beschermde plantensoorten ontzien (zie bijlage 4)

Rekening houden met terrestrische soorten bij de afzet van maaisel

Maaisel wordt waar mogelijk afgezet op de kant, buiten de insteek van de oever. Hiermee wordt de aanbeveling opgevolgd om het maaisel ten minste 48 uur te laten liggen. In de gevallen dat maaisel moet worden afgevoerd zijn er veelal geen mogelijkheden om het 48 uur te laten liggen.

Bij werkzaamheden in de periode tot 15 juli wordt er op gelet dat maaisel niet wordt afgezet op of in de nabijheid van vogelnesten en beschermde bloeiende of zaadbevattende plantensoorten. Ook enkele meters rondom broedhopen van ringslangen mag geen maaisel worden afgezet.

4.2 Schonen van het natte profiel

4.2.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Het onderhoud van het natte profiel wordt tweejaarlijks, jaarlijks of meerdere malen per jaar uitgevoerd. Daarmee valt de ingreep onder “bestendig beheer en onderhoud” van de watergangen en oevers.

4.2.2 Effecten van schonen op flora en fauna

Bij schonen worden waterplanten uit de watergang verwijderd. Deze komen doorgaans na enige tijd weer terug. Afhankelijk van de schoningsmethode wordt fauna in meer of mindere mate met de vegetatie uit de sloot verwijderd. Een deel hiervan (bijvoorbeeld amfibieën, waterkevers) zal in staat zijn om terug te keren naar het water, een deel zal op de slootkant sterven (watermossels, vissen). Door het verwijderen van waterplanten raakt achtergebleven fauna (zoöplankton, macrofauna en vis) schuilplaatsen kwijt, waardoor ze makkelijker worden gevangen door predators.

Schonen van de sloot kan opwerveling van de slootbodem veroorzaken waardoor het zuurstofverbruik toeneemt met sterfte van macrofauna en vis als gevolg.

Het schonen kan broedende vogels in de oever verstoren en leiden tot vernietiging van nesten.

Het gebruik van zwaar materieel kan ondergrondse nesten van zoogdieren vernietigen en de afzet van schoningsmateriaal op de kant kan in een enkel geval leiden tot standplaatsvernietiging van beschermde planten.

4.2.3 Voorschriften voor schonen volgens de gedragscode

In de gedragscode worden richtlijnen voor de uitvoering van verschillende werkzaamheden gegeven. Voor het schonen van het nat profiel zijn dat de volgende:

- Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht stemt het waterschap de periode van de werkzaamheden en de werkmethode nog af op de instandhouding van

deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

1. schoningswerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november en december kan nog worden geschoond zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen zolang de watertemperatuur boven de 10°C blijft.
 2. in tweede instantie kan schoning slechts tussen 1 juni en 15 juli worden uitgevoerd, mits goed wordt gelet op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten. Groeiplaatsen van de juridisch zwaarder beschermde planten en vogelnesten worden bij het schonen ruim gespaard. Voor vogelnesten wil dat zeggen minimaal drie meter om het nest ongemoeid laten.
 3. In laatste instantie zullen schoningswerkzaamheden in de periode tussen half maart en 1 juni alleen plaatsvinden als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. Voor soorten uit tabel 3 geldt bovendien dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn. In deze periode wordt minimaal vijf meter rondom vogelnesten niet geschoond.
- Het schonen moet op zo'n manier gebeuren dat water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen naar het water. Bij het afzetten van slootmaaisel op het land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Bij voorkeur blijft het maaisel 48 uur naast de watergang liggen, zodat amfibieën terug naar de watergang kunnen vluchten;

Deze fasering in de tijd biedt doorgaans voldoende bescherming aan soorten die frequent, maar diffuus verspreid in bepaalde regio's voorkomen (bijvoorbeeld de Bittervoorn en de Kleine modderkruiper).

Bij aanwezigheid van soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dit geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de te beschermen soorten. Een voorbeeld van een soort die op specifieke locaties voorkomt is de Groene glazenmaker die gebonden is aan krabbenscheervegetaties in het veenweide gebied. Andere voorbeelden zijn de Ringslang, Noordse woelmuis en de Waterspitsmuis.

Aanvullende schadebeperkende maatregelen kunnen bestaan uit:

- Het sparen van delen van de vegetatie en van de waterbodem (ten minste 25%) door gefaseerd te schonen. Hierdoor blijft de functie van het leefgebied van de te beschermen soorten behouden en kunnen vissen en amfibieën vluchten;
- Het inzetten van natuurvriendelijk materieel of het toepassen van sparende technieken;
- Het controleren van op de kant gedeponiseerd schoonsel op aanwezigheid van te beschermen soorten, direct na het schonen en deze direct terugzetten in het water. Dit geldt ook voor gastheren of waardplanten waarvan de beschermde soorten voor hun voortbestaan van afhankelijk zijn (zoals zoetwatermosselen voor de bittervoorn of krabbenscheerplanten voor de groene glazenmaker of zwarte stern).

In de gedragscode Flora- en Faunawet voor de waterschappen is een kalender van werkzaamheden opgenomen. De voorkeursperiodes voor het schonen van het nat profiel (waarbij het minste risico bestaat op afbreuk aan populaties van soorten) zijn samengevat in onderstaande tabel:

Maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Schon van waterlopen en oevers (het natte profiel)												

- Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
- 2^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.
- 3^e voorkeursperiode, "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

4.2.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij schonen

Het doel van onderhoud van het natte profiel is primair de wateraanvoer en -afvoerfunctie van de watergangen te garanderen. Om hierbij zoveel mogelijk volgens de voorschriften uit de gedragscode te werken hanteert Rijnland de volgende uitgangspunten:

- zo veel mogelijk in de eerste voorkeursperiode schonen
- met een zo laag mogelijke frequentie schonen
- zo laat mogelijk in het jaar te beginnen met schonen
- een zo groot mogelijk deel van de natte oevers, droge oevers en waterbodembodem te sparen door een zo klein mogelijk deel van de watergang te schonen (alleen dat deel dat strikt noodzakelijk is voor de waterafvoer en -aanvoer).

Op basis van deze uitgangspunten zijn “onderhoudsconcepten” ontwikkeld, die aangeven wanneer welk deel van de watergang moet worden geschoond. De concepten onderscheiden zich met name in mate van schonen (middengedeelte watergang, natte oever, droge oever of een combinatie hiervan).

Per cluster van watergangen is op basis van benodigde aan- en afvoercapaciteit beoordeeld wanneer het onderhoud in de verschillende delen van het gebied moet beginnen, hoe vaak het onderhoud moet plaatsvinden en hoeveel vegetatie per keer moet worden verwijderd, kortom: welk onderhoudsconcept moet worden toegepast.

Achtereenvolgens wordt hieronder aangegeven op welke manier Rijnland omgaat met:

- Periode van uitvoering schoningswerkzaamheden;
- Inzet van materieel om water en dieren terug te laten keren naar de watergang;
- Afzet van maaisel/schoonsel en rekening houden met terrestrische soorten;
- Het sparen van delen van de vegetatie;
- Controle van schoonsel;
- Aanwezigheid van krabbenscheer;
- Aanwezigheid van kamsalamander.

Periode

In Rijnlands onderhoudsconcepten zijn de voorkeursperiodes vertaald als periode A, B en C:

- A: periode vanaf half maart tot 1 juni
- B: periode vanaf 1 juni tot half juli
- C: periode vanaf half juli tot eind december
- D: periode vanaf 1 november tot eind december

Bij het toepassen van de onderhoudsconcepten is er naar gestreefd het onderhoud zo laat mogelijk in het jaar te laten starten. De start van het onderhoud wordt bepaald door de dimensies van de watergang, de mate van begroeiing in de watergang en het belang van de watergang voor de afvoer van het water. Naarmate de dimensies geringer zijn, de vegetatiebedekkingen hoger zijn en het belang voor de afvoer hoog is, zal het onderhoud eerder moeten starten om de afvoercapaciteit te behouden.

Het starten van het onderhoud voor 1 juni wordt in deze gevallen beschouwd als primair waterschapsbelang (het garanderen van droge voeten). Realistische alternatieven om het water bij het gemaal te krijgen zijn niet voorhanden.

Bij begin van het onderhoud in periode A (voor 1 juni) wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende zwaar beschermde plantensoorten. Rond nesten of beschermde planten wordt vijf meter niet geschoond of gemaaid.

Bij werkzaamheden in periode B (tussen 1 juni en half juli) wordt ook rekening gehouden met de aanwezigheid van broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende zwaar beschermde plantensoorten. Rond nesten of beschermde planten wordt in deze gevallen drie meter niet geschoond of gemaaid.

Het inventariseren van nesten en beschermde plantensoorten dient te gebeuren door een ter zake kundig persoon.

Kamsalamanders

Op plaatsen waar de voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd.

Uit verspreidingsgegevens blijkt dat de kamsalamander op twee plaatsen in Rijnland is aangetroffen. Het gaat vermoedelijk om uitgezette exemplaren, die echter ook voor de wet beschermd zijn. In de watergangen waarin de Kamsalamander is aangetroffen is Rijnland niet onderhoudsplichtig.

Watertemperatuur

Bij watertemperaturen boven de 25°C worden geen schoningswerkzaamheden uitgevoerd om te voorkomen dat zuurstofloosheid optreedt. Bij een luchttemperatuur tot 25 °C kan het schonen van de watergang gewoon plaatsvinden. Bij een luchttemperatuur hoger dan 25 °C moet de watertemperatuur worden gemeten en mag schonen alleen plaatsvinden als de watertemperatuur lager is dan 25 °C. Van de watersysteembeheerder en de aannemer vraagt dit vooruit te kijken naar de weersverwachtingen en de ontwikkeling van vegetatie in de watergangen. Zo mogelijk wordt een maaibeurt eerder uitgevoerd om te voorkomen dat bij te hoge watertemperaturen geschoond moet worden om problemen bij waterbezwaar te voorkomen.

In de maanden november en december mogen schoningswerkzaamheden nog plaatsvinden zolang de watertemperatuur hoger is dan 10°C. Bij een luchttemperatuur onder de 15°C moet de watertemperatuur worden gemeten en mag schonen alleen plaatsvinden als het water warmer is dan 10°C. Bij een watertemperatuur lager dan 10 °C mag schoningswerk worden uitgevoerd, wanneer dit kleinschalig en gefaseerd gebeurt.

Materieel

In watergangen waar tabel 2 en 3 soorten worden verwacht wordt moet zodanig worden geschoond dat het water en de daarin aanwezige dieren uit het schoonsel kunnen terugstromen naar de watergang.

Het gebruik van een maaikorf verdient daarom de voorkeur: water en fauna vallen door de spijlen van de bak terug in de watergang.

Het werken vanaf de kant heeft de voorkeur boven het gebruik van een maaiboot. Maaiboten zorgen voor opwerveling van de waterbodem, zeker bij geringe waterdiepte. De opwerveling van de bodem leidt tot een verhoogd zuurstofverbruik in de watergang, wat tot zuurstofloosheid en vissterfte kan leiden. Waar de percelen langs de watergang begaanbaar zijn, wordt gewerkt vanaf de kant. Als de watergangen te breed zijn om vanaf de kant te kunnen bereiken of wanneer percelen niet begaanbaar zijn, zal doorgaans de maaiboot worden ingezet.

Voor de vegetatie heeft het gebruik van een knipmes de voorkeur boven een veegmes. Doordat de vegetatie wordt afgeknipt zal deze zich sneller herstellen dan wanneer deze met het veegmes wordt "afgeschoffeld". De waterbodem blijft bij gebruik van het knipmes relatief ongeschonden wat voordelen heeft voor vegetatie, maar ook voor fauna die op en in de bodem leeft.

Echter, bij gebruik van het knipmes zijn meer vaarbewegingen nodig dan bij gebruik van het veegmes. Uit waarnemingen van watersysteembeheerders is bekend dat dit meer opwerveling van bodemmateri-

aal geeft dan minder vaak heen en weer varen met een veegmes. Het risico op zuurstofloosheid in de sloot zal daarom kleiner zijn bij gebruik van een veegmes dan bij gebruik van een knipmes.

Een knipmes moet worden toegepast in die gevallen waar de vegetatie in één tot twee keer varen geschoond kan worden. Bij grotere breedten wordt het veegmes ingezet.

Het sparen van delen van de vegetatie, fasering

Bij aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten is het van belang om er voor te zorgen dat er altijd voldoende ongestoord leefgebied overblijft. Mobiele soorten kunnen dan voor de werkzaamheden wegvluchten. De gedragscode geeft als aanvullende schadebeperkende maatregel het sparen van 25% van de oever-, water- en bodemvegetatie aan.

Dit is in de onderhoudsconcepten geïmplementeerd door zoveel mogelijk gefaseerd te werken in elke watergang. Gedurende het groeiseizoen wordt afhankelijk van het onderhoudsconcept de vegetatie in tenminste 25% van de watergang gespaard. In bredere watergangen wordt 40% van de vegetatie gespaard. Uitsluitend als het voor de waterafvoer strikt noodzakelijk is, wordt bij de laatste maaibeurt voor de najaarsschouw het volledig nat profiel geschoond.

Mogelijk neemt de onderhoudsfrequentie hierdoor toe. We gaan er van uit dat de te beschermen soorten minder verstoring ondervinden van een extra maaibeurt waarbij ten minste 25% vegetatie in de watergang achterblijft dan van het volledig schonen van de watergang in één maaibeurt minder.

In een deel van de gevallen is het niet mogelijk om de watergang gefaseerd te maaien. Dit geldt doorgaans als de watergang krap gedimensioneerd is en een zeer belangrijke functie heeft bij de waterafvoer, zoals watergangen dichtbij het gemaal. Bij het voorkomen van zwaarder beschermde soorten kan de aanbeveling "25% van het leefgebied sparen" dan niet in de watergang worden gerealiseerd. Omdat niet alle watergangen in een peilvak gelijktijdig worden geschoond wordt toch een zekere fasering van het onderhoud gerealiseerd. Fauna uit volledig geschoonde watergangen kan in deze gevallen vluchten naar watergangen die in verbinding staan met de geschoonde watergangen.

Fasering bij aanwezigheid van krabbenscheer

Wanneer aaneengesloten bedekkingen van krabbenscheer aanwezig zijn, dan wordt 50% van deze vegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt pas geschoond als het eerder geschoonde gedeelte voldoende hersteld is. Bij watergangen met krabbenscheervegetaties wordt kritisch beoordeeld of het noodzakelijk is om al voor september te schonen. Bij noodzaak om meerdere malen te schonen, zal door het groeiseizoen heen steeds dezelfde zijde van de watergang worden geschoond zodat het overblijvende deel van de vegetatie in tact blijft (dit is van belang voor de Groene glazenmaker, een zwaar beschermde libellensoort).

Indien de aannemer in een watergang de aanwezigheid van krabbenscheer vaststelt, dient hij dit te melden aan Rijnland. Rijnland bepaalt vervolgens wat het onderhoudsconcept wordt wat op deze watergang zal worden toegepast.

Controle van "slootvuil"

Uitkomend slootmaaisel of "slootvuil" wordt in principe niet gecontroleerd op de aanwezigheid van beschermde soorten. Door gefaseerd te werken, zoveel mogelijk in de voorkeursperiode, en gebruik te maken van natuurvriendelijk materieel blijven populaties van beschermde soorten behouden.

Rekening houden met terrestrische soorten bij de afzet van "slootvuil"

Uitkomend slootmaaisel ("slootvuil") wordt waar mogelijk afgezet op de kant, buiten de insteek van de oever. Hiermee wordt de aanbeveling opgevolgd om het maaisel ten minste 48 uur te laten liggen. In de gevallen dat maaisel moet worden afgevoerd zijn er veelal geen mogelijkheden om het 48 uur te laten liggen. Hier is het extra belangrijk dat gewerkt wordt met een spijlenbak, zodat zoveel mogelijk fauna zijn weg terug vindt naar de watergang.

Bij werkzaamheden in de periode tot 15 juli wordt er op gelet dat slootmaaisel niet wordt afgezet op of in de nabijheid van vogelnesten en beschermde bloeiende of zaadbevattende plantensoorten. Ook enkele meters rondom broeihopen van ringslangen mag geen maaisel worden afgezet.

Als de oever is begroeid met ruigte, dan mag slechts 50% van deze vegetatie worden gemaaid om slootmaaisel te kunnen afzetten. Door deze maatregel blijft leefgebied voor bijvoorbeeld noordse woelmuis en waterspitsmuis behouden.

4.3 Baggeren van bodems en herprofilieren

4.3.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Baggeren wordt uitgevoerd om de watergang aan de maatvoering te laten voldoen die is vastgelegd in de legger of in onderhoudsplannen. Watergangen worden in een terugkerende cyclus gebaggerd. Afhankelijk van het watertype is de duur van deze cyclus korter of langer. Polderwateren worden gemiddeld eens in de zeven tot acht jaar gebaggerd, grotere (boezem) wateren worden minder frequent, maar toch cyclisch gebaggerd. Het baggerwerk valt daarom onder bestendig beheer en onderhoud.

Ook achterstallig baggerwerk waarbij een grotere hoeveelheid bagger wordt verwijderd, maar het breedteprofiel gehandhaafd blijft, wordt beschouwd als bestendig beheer en onderhoud. Beschermde soorten bevinden zich vooral in de waterkolom, de oevers en in de bovenste laag van de bagger. Het wegbaggeren van de bovenste laag heeft het meeste effect op de soorten in de watergang. De korte termijn effecten van achterstallig baggerwerk op de beschermde soorten zijn naar verwachting gelijk aan de effecten van regulier baggerwerk.

Voor het baggeren als bestendig beheer en onderhoud van wateren waar tabel 2 en/of 3 soorten voorkomen geldt een vrijstelling als gewerkt wordt volgens de gedragscode Flora- en faunawet. De aanwezigheid van tabel 2 en 3 soorten in en om het water is vrijwel nergens uit te sluiten. Baggerwerken worden daarom altijd uitgevoerd volgens het werkprotocol.

Baggerwerk wordt niet als bestendig beheer en onderhoud beschouwd wanneer het breedteprofiel van de watergang wordt veranderd (vergroot). Dit baggerwerk valt onder "ruimtelijke ontwikkeling en inrichting".

Het uitvoeren van kwaliteitsbaggeren (voorheen "waterbodemsaneringen") volgens het werkprotocol voor "bestendig beheer en onderhoud" geeft problemen aangezien alle verontreinigingen verwijderd moeten worden en het daarbij niet altijd mogelijk is om alle voorschriften uit het werkprotocol op te volgen. Kwaliteitsbaggeren wordt daarom behandeld als "ruimtelijke ontwikkeling en inrichting". Wanneer dit onoverkomelijke problemen geeft in bijvoorbeeld planning, dan zal beoordeeld moeten worden of het werk toch als bestendig beheer en onderhoud zonder ontheffing uitgevoerd kan worden. Neem hiervoor contact op met medewerkers van afdeling Beleid, team Advies en Onderzoek.

4.3.2 Effecten van baggeren op flora en fauna

Baggeren heeft op de langere termijn een positief effect op de waterkwaliteit en ecologie van een watersysteem. De fysisch-chemische waterkwaliteit (zuurstofhuishouding en nutriëntenhuishouding) verbetert er door en veel planten- en diersoorten doen het beter in een watergang waarin geen of slechts een dunne baggerlaag aanwezig is. Enkele diersoorten zijn echter gebaat bij een watergang met een dikkere baggerlaag (zoals kleine modderkruipers).

Tijdens en direct na het baggerwerk treden echter negatieve effecten op voor flora en fauna. Met het verwijderen van bagger uit de watergang worden planten en dieren uit de watergang geschept of gezogen waardoor er kans op beschadiging en sterfte is. De overlevingskansen van fauna zijn klein wan-

neer ze met de bagger op de kant worden gedeponeerd en nihil als ze worden afgevoerd naar een baggerdepot.

Het baggeren leidt plaatselijk tot een hoog gehalte zwevend stof in de waterkolom. Bij afbraak hiervan wordt veel zuurstof verbruikt waardoor macrofauna en vissen kunnen sterven. Na het baggeren blijft een watergang over waaruit planten en dieren grootschalig zijn verwijderd. Het ecosysteem in de watergang is sterk verstoord en heeft één tot enkele jaren nodig om zich weer te herstellen.

Effecten van afzet van bagger

De effecten van afzet van bagger zijn afhankelijk van de gekozen methode. In de meeste gevallen leidt de afzet tot tijdelijke vernietiging van standplaatsen van planten, verstoring van broedvogels en mogelijk tot vernietiging van ondergrondse nesten van kleine zoogdieren.

4.3.3 Voorschriften voor baggeren volgens de gedragscode

In de gedragscode wordt voor de uitvoering van het baggerwerk het volgende voorgeschreven:

Algemeen:

- bij de uitvoering van het baggerwerk wordt rekening gehouden met bestaande richtlijnen voor de temperatuur van het water

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht (tabel 2 en 3 soorten) stemt het waterschap de werkzaamheden en de methode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- baggerwerken worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november met een voorkeur voor de maanden september en oktober. De meeste oeverplanten en waterplanten hebben in september al zaad gezet, zodat de soorten zich na het baggeren opnieuw kunnen vestigen. Bij baggeren in de eerste voorkeursperiode wordt verstoring van voortplanting en winterrust van vissen en amfibieën voorkomen. In de maanden november en december kan ook nog worden gebaggerd zolang de watertemperatuur hoger is dan 10°C.
- In tweede instantie kan het baggerwerk worden uitgevoerd in de tweede voorkeursperiode die valt tussen 1 juni en 15 juli en tussen 1 november en 15 maart. De werkzaamheden moeten in dit geval op kleinere schaal plaatsvinden waarbij lokaal zoveel leefgebied wordt gespaard als nodig is om de functies van het leefgebied van te beschermen soorten te kunnen behouden. Bij het baggeren tussen 1 juni en 15 juli moeten broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde plantensoorten worden ontzien.
- In de periode van half maart tot 1 juni (broed- en voortplantingsperiode) worden de baggerwerken uitsluitend uitgevoerd als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen moeten goed worden gedocumenteerd met het oog op controle door handhavende instanties. Wanneer in en om de te baggeren watergangen tabel 3 soorten voorkomen geldt bovendien dat er voor de werkzaamheden geen alternatieven voor handen mogen zijn.

De voorkeursperiodes voor het uitvoeren van baggerwerk zijn samengevat in onderstaande tabel:

Maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Baggeren van bodems en herprofilering												

	Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
	2 ^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.
	3 ^e voorkeursperiode, "nec, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

Deze fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming van soorten die frequent en verspreid in het watersysteem voorkomen.

Sommige beschermde soorten komen voor als lokale populaties op specifieke locaties. Voor deze soorten zijn naast het werken in de voorkeursperiode aanvullende schadebeperkende maatregelen nodig. Dit geldt ook voor de waardplanten of gastheren waarvan de beschermde soorten afhankelijk zijn. De te nemen maatregelen kunnen bestaan uit:

- Het sparen van delen van de slootvegetatie en de waterbodem (minimaal 25%) zodat de te beschermen soorten kunnen vluchten en op termijn de gebaggerde delen opnieuw kunnen bevolken. Dit is te realiseren door het werkgebied gefaseerd te baggeren;
- Er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- Te beschermen soorten worden weggevangen (en later teruggezet) of geïsoleerd van dat deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden;
- Op de kant gedeponeerde bagger wordt direct gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten. Deze worden teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun eventuele waardplanten en gastheren (zoals krabbenscheerplanten in gebieden met Groene glazenmaker en zoetwatermosselen in gebieden met Bittervoorn);
- Op plaatsen waar te beschermen soorten (Groene glazenmaker en Zwarte stern) voorkomen die afhankelijk zijn van het voorkomen van krabbenscheergemeenschappen wordt minimaal 50% van de vegetatie en waterbodem gespaard. Op de kant gedeponeerde krabbenscheerplanten worden zoveel mogelijk teruggeplaatst;
- Op plaatsen waar de voortplanting van Kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd.
- Als niet kan worden voldaan aan de regel om 25% van vegetatie en waterbodem ongemoeid te laten, dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen dat het baggeren van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. Bij het vaststellen van dergelijk maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake kundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten te worden gemonitord.
- Bij het afzetten van bagger op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten (dit laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet).

4.3.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij baggeren

Uit de bureaustudie "beschermde flora en fauna in het beheergebied van het hoogheemraadschap van Rijnland" is gebleken dat de aanwezigheid van beschermde soorten van tabel 2 en 3 in vrijwel geen enkel water kan worden uitgesloten. Baggerwerken worden - ongeacht of het regulier of achterstallig baggerwerk betreft - altijd zo uitgevoerd dat de soorten zo veel mogelijk gespaard blijven.

Onderzoek naar aanwezige natuurwaarden wordt in principe niet uitgevoerd en er worden geen onthefingen aangevraagd voor uitvoering van het baggerwerk.

Achtereenvolgens wordt beschreven hoe wordt omgegaan met de periode van werken, het faseren van het werk, het in te zetten materieel en de controle van uitkomende bagger.

Periode

Per definitie wordt niet gebaggerd in de derde voorkeursperiode te weten tussen half maart en 1 juni. Baggerwerken worden ruim van te voren ingepland waardoor primaire waterschapstaken (veiligheid en peilbeheer) niet in het geding zijn bij uitvoering buiten deze periode.

Om jaarlijks al het benodigde baggerwerk uit te kunnen voeren, wordt zowel in de eerste als de tweede voorkeursperiode gebaggerd, dat wil zeggen de periode van 1 juni tot en met half maart.

Hierbij worden in verschillende perioden extra voorzorgsmaatregelen getroffen die hieronder worden beschreven.

In de periode tussen 16 maart en 1 juni wordt voorafgaand aan het baggerwerk geïnventariseerd waar zich nesten van watervogels of andere broedvogels bevinden in de oever van de te baggeren watergan-

gen en op het aanliggende land wanneer bagger verspreid wordt. Nesten worden bij het baggerwerk ruim gespaard zoals beschreven in het protocol omgang met nesten.

Baggerwerken worden tijdelijk stilgelegd bij watertemperaturen boven 25°C om vissterfte te voorkomen. De praktische werkwijze houdt in dat bij een luchttemperatuur van boven de 25°C dat watertemperatuur wordt gemeten. Bij een gemeten watertemperatuur van boven 25°C worden de werkzaamheden gestaakt.

Baggerwerken vinden wel doorgang bij watertemperaturen lager dan 10°C. Dit is in lijn met de gedragscode Flora- en faunawet voor de waterschappen, zolang er ten minste lokaal 25% van de waterbodem wordt gespaard. In de Rijnlandse praktijk wordt vissterfte niet aangetroffen bij baggerwerken in de winterperiode. In de winterperiode zullen net als in de zomerperiode vissen met de bagger worden verwijderd. Amfibieën die zich hebben ingraven in de waterbodem zullen verwijderd worden met de bagger. In de praktijk is het niet uitvoerbaar om deze vissen en amfibieën uit de gedeponeerde bagger te verwijderen. De soorten die in de bodem overwinteren behoren in het Rijnlandse gebied vooral tot de lichter beschermde algemene soorten kikkers. Door het gefaseerd baggeren in ruimte en tijd gaan we er van uit dat populaties behouden zullen blijven.

Bij ijsbedekking wordt per geval bekeken of het mogelijk is het werk door te laten gaan. Bij helder ijs blijft zuurstofvorming onder de ijslaag mogelijk en is de kans op schade aan fauna naar verwachting vergelijkbaar met de situatie bij lage temperaturen zonder ijsbedekking. Wanneer een sneeuwlaag op het ijs aanwezig is, of als het ijs ondoorzichtig is (zogenaamd fondantijs), dan treedt geen licht meer toe in het water en neemt het zuurstofgehalte in het water (sterk) af. Het is bijzonder lastig te bepalen wanneer schade optreedt voor de in het water levende vissen. Omdat bij ijsbedekking niet altijd duidelijk is wanneer de uitvoering van baggerwerkzaamheden negatief werkt op het zuurstofgehalte in het water, wordt aangehouden dat het werk doorgang kan vinden, mits dit onder toezicht van een ecoloog plaatsvindt. Als ter plaatse wordt waargenomen dat vissterfte optreedt, dan wordt het werk gestaakt en hervat bij dooi.

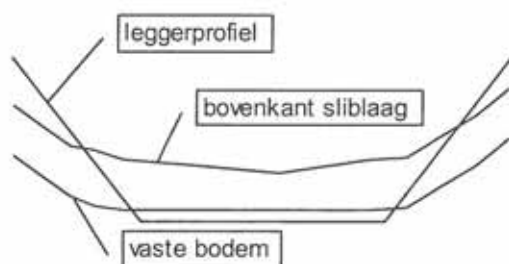
Fasering van het baggerwerk

Omdat de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten nergens kan worden uitgesloten wordt het baggerwerk in alle gevallen gefaseerd uitgevoerd waarbij tenminste 25% van het wateroppervlak wordt gespaard.

Het heeft de voorkeur om per watergang 25% van de vegetatie en waterbodem te ontzien, dit wordt gerealiseerd door waar mogelijk de oeverzone bij het baggerwerk te ontzien. De primaire wateren zijn in het algemeen breed genoeg, waardoor buiten het leggerprofiel (taluds 1:3 onder de waterlijn) toch bagger aan weersijden in de oeverzone achter blijft. Bij het baggeren van het leggerprofiel in primaire wateren worden de oevers van deze brede watergangen waar mogelijk ontzien wat gemiddeld neerkomt op 25% van de oppervlakte.

In overig water is het vrijwel niet mogelijk om 25% van het wateroppervlak per watergang over te slaan. De smalle watergangen hebben over het algemeen steile taluds waarin geen bagger achter kan blijven om het gewenste leggerprofiel te bereiken.

In onderstaande figuren is voor primaire ("brede") en overig ("smalle") watergangen aangegeven hoe het leggerprofiel zich in het algemeen verhoudt tot de afmetingen van de watergang.

Principe schets primair water

Principe schets overig water

Het baggeren van overig water wordt ruimtelijk gefaseerd. Per peilvak wordt maximaal 75% van de watergangen in een tijdsbestek van 12 maanden gebaggerd. Het baggerwerk van overig water dat in onderhoud is bij aangelanden zal in de praktijk niet allemaal gelijktijdig worden uitgevoerd, daarmee wordt de gewenste fasering ook gerealiseerd. Binnen het peilvak staan de watergangen met elkaar in verbinding. De vegetatie en de baggerlaag blijven in 25% van het peilvak behouden zodat fauna uit het gebaggerde gedeelte hier een vluchtplaats vindt. Na verloop van tijd raakt het gebaggerde gedeelte opnieuw begroeid met waterplanten en zullen dieren zich weer verspreiden over het gehele peilvak.

Bij het baggeren van overig boezemwater en polderwater zal in samenspraak met afdeling Beleid worden ingeschat welk gedeelte in één slag uitgevoerd kan worden.

Primaire watergangen zijn soms te smal om de bagger in 25% van het oppervlak achter te kunnen laten. Anderzijds is overig water soms breder dan geschetst, waardoor meer bagger achter blijft dan nu aangehouden. We gaan er van uit dat het altijd mogelijk is om op één van bovenstaande manieren gemiddeld 25% van het leefgebied van beschermde soorten te sparen.

Aanvullende maatregelen zoals het wegvangen en later terugplaatsen van beschermde soorten worden daarom niet getroffen.

Materieel

De lokale omstandigheden bepalen voor een belangrijk deel welk materieel voor het baggerwerk kan worden ingezet. Het past binnen de zorgplicht om het meest natuurvriendelijke alternatief te kiezen waar dat mogelijk is. In het moederbestek baggeren zal aandacht worden besteed aan materieelkeuze. De indruk bestaat dat een zorgvuldige bediening van materieel doorgaans sterker het natuurvriendelijke aspect van de uitvoering bepaalt dan de keuze van het materieel zelf. Het is daarom van belang er op toe te zien dat de aannemer de werkprotocollen zorgvuldig toepast.

Overige voorzorgsmaatregelen

Bij het baggerwerk wordt voor zover praktisch uitvoerbaar van dichte einden van de watergang naar open einden toegewerkt. Op deze manier raakt fauna niet ingesloten, maar blijft er een vluchtweg open. Als dit niet praktisch uitvoerbaar is worden in overleg met de afdeling Beleid afspraken gemaakt over te nemen maatregelen. De omvang van het werk in relatie tot de omgeving/het resterende werk bepalen mede of en welke maatregelen nodig zijn.

Bij drassige oevers worden rijplaten toegepast. Buiten dat dit de praktische uitvoering van het werk mogelijk maakt, spaart dit ondergrondse nesten van kleine zoogdieren zoals Waterspitsmuizen en Noordse woelmuizen die juist voorkomen in de nattere gebieden. Een andere optie is het werk vanaf het water uit te voeren.

Controle van bagger op aanwezigheid van beschermde soorten

Het controleren op aanwezigheid van beschermde soorten in uitkomende bagger die op de kant wordt gedeponneerd, in vrachtwagens wordt geladen of via een persleiding naar een depot wordt gebracht levert in de praktijk weinig op. Het aantal vissen en mosselen dat handmatig uit de bagger wordt verwijderd is relatief klein. Voorschriften voor arbeidsomstandigheden bevatten een verbod voor medewerkers om zich binnen de draaicirkel van werktuigen te bevinden of zich bij laadbakken van vrachtwagens te begeven. Visuele inspectie kan daarom niet direct na het uitkomen van de bagger plaatsvinden. De vogels die in grote aantallen in de omgeving van het werk aanwezig zijn blijken de vissen in de bagger eerder te vinden en op te eten dan de medewerker in staat is deze vissen uit de bagger te halen. We verwachten daarbij dat de overlevingskansen van teruggezette vissen klein is. De benodigde inspanning voor controle van de bagger staat niet in verhouding tot het aantal dieren dat uit de bagger wordt gevestigd en naar verwachting zeker niet tot het aantal dieren dat dit overleeft.

We gaan ervan uit dat het werken in de eerste twee voorkeursperiodes, de werkmethode en het faseren van de werkzaamheden voldoende garantie bieden op het duurzaam voortbestaan van de beschermde soorten in het gebied. In het algemeen wordt daarom de bagger niet gecontroleerd op aanwezigheid van beschermde soorten.

Een uitzondering wordt gemaakt voor de bagger die vrijkomt uit kleine watergangen (overig water) en die op de aangrenzende oever wordt verspreid. Door de geringe omvang van deze wateren is het niet mogelijk om delen van de bagger in de watergang achter te laten en worden de watergangen volledig uitgebaggerd. Doordat van dichte zijden van den watergang naar open water wordt gewerkt, zullen mobiele soorten doorgaans kunnen vluchten. Dit geldt echter niet voor zoetwatermosselen, de grote mosselsoorten waarvan Bittervoorn voor hun voortplanting van afhankelijk zijn. Bagger wordt binnen twee uur na verspreiding visueel geïnspecteerd op de aanwezigheid van zoetwatermosselen. Mosselen die aan de oppervlakte van de baggerlaag terecht komen zijn eenvoudig te vinden en te verzamelen en worden direct teruggeplaatst in een gedeelte van de watergang dat reeds gebaggerd is.

Aanvullende opmerkingen:

Soms is het nodig om voorafgaand aan het baggerwerk een watergang te schonen of een werkp pad vrij te maken door de vegetatie te maaien of opgaande beplanting te snoeien of in een enkel geval te kappen. Deze werkzaamheden worden gezien het terugkerende karakter beschouwd als bestendig beheer en onderhoud. De werkwijze hiervoor is beschreven in afzonderlijke protocollen die zijn opgenomen in de bijlagen.

Waterspitsmuis

In een klein deel van het gebied wordt de aanwezigheid van waterspitsmuizen verwacht. De waterspitsmuis bewoont holletjes in ruige natuurvriendelijke oevers van watergangen met een goede waterkwaliteit in lokale kwelgebieden. De waterspitsmuis is zeldzaam in het gebied. In gebieden waar de aanwezigheid van de Waterspitsmuis wordt verwacht (de donkerroze gebieden op de kaart in bijlage 2) moet er bij de afzet van bagger voor gezorgd worden dat deze niet wordt afgezet in natuurvriendelijke oevers met ruige oevervegetatie.

De Waterspitsmuis zelf is zodanig schuw dat deze door de werkzaamheden wordt verjaagd zodat naar verwachting door het baggerwerk geen individuen van de soort worden bedreigd.

Kamsalamander

De gedragscode geeft aan dat baggerwerk moet worden uitgesteld tot na 1 oktober wanneer in watergangen de voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed. In bijlage x is aangegeven waar in het Rijnlandse gebied kamsalamanders zijn aangetroffen. Bij voorbereiding van baggerwerk dient te worden nagegaan of deze watergangen in het baggerprogramma zijn opgenomen. Indien dat het geval is, wordt het werk uitgesteld.

Krabbenscheer

In het zuidoostelijk deel van het beheersgebied kan krabbenscheer worden verwacht. In de zomer voorafgaand aan het baggeren moet in beeld zijn waar krabbenscheer aanwezig is. Via Team Monitoring (Bart Schaub) kan worden nagevraagd of er informatie beschikbaar is uit eerder onderzoek. Ook watersysteembeheerders weten veel. Wanneer hieruit onvoldoende bekend is, zal een ecooloog in het veld nagaan of de soort aanwezig is. Team monitoring organiseert dit onderzoek en zorgt er voor dat de informatie uit het veld centraal wordt bewaard. Als krabbenscheervelden aanwezig zijn, dan wordt minimaal 50% van de vegetatie en waterbodem gespaard. Tijdens het baggeren worden op de kant gedeponeerde krabbenscheerplanten zo veel mogelijk teruggeplaatst.”

De werkwijze is verwoord in de protocollen:

- baggeren van bodems en herprofilen
- schonen van het natte profiel
- maaien bermen, dijken en schouwpaden
- snoeien en dunnen van opgaande beplanting

Afzet van bagger

Bij de afzet van bagger moet net als bij het baggeren zelf rekening worden gehouden met de aanwezigheid van beschermde soorten.

Afhankelijk van de situatie zet Rijnland de bagger op verschillende manieren af. Deze worden hieronder kort opgesomd:

- 1 verspreiden van de bagger op de aanliggende oever
- 2 afzetten van bagger op een verspreidingslocatie aangrenzend aan de gebaggerde watergangen
- 3 afzetten van bagger in weilanddepots
- 4 afzetten van bagger in depots buiten het gebaggerde gebied
- 5 afzetten van bagger in doorgangsdepot
- 6 afzetten van bagger op “de markt”

De juridische status van de afzetkant is voor deze methoden verschillend. De fysieke ingreep en de effecten ervan op de flora- en fauna zijn bepalend voor de voorzorgsmaatregelen die moeten worden getroffen.

Bij de afzetvarianten 1 tot en met 4 wordt de bagger afgezet op het land, eventueel nadat de toplaag is verwijderd en grondwallen zijn opgeworpen. De bagger rijpt en klinkt in, waarna het weer begroeid raakt doordat de oorspronkelijke vegetatie door de dunne laag bagger heen groeit, de gerijpte bagger wordt ingezaaid of door het terugplaatsen van de toplaag met vegetatie.

Bij afzetvariant 5 wordt in principe dezelfde handelwijze gevolgd, met als verschil dat de bagger na rijping wordt afgevoerd om elders te worden gebruikt.

Bij afzetvariant 6 wordt de bagger verkocht aan een erkende verwerker die de bagger doorgaans benut voor inrichtingsprojecten.

De afzetvarianten 1, 2 en 4 worden gerekend tot bestendig beheer en onderhoud. Ongeacht de locatie waar de bagger wordt afgezet past het periodieke baggeren en afzetten op de oever of een aanliggend weilandperceel binnen het gebruikelijke beheer van een watersysteem en de aanliggende polders wat al vele tientallen jaren wordt uitgevoerd.

Het inrichten van weilanddepots wordt als Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting beschouwd. In principe is het baggeren van watergangen en het ophogen van percelen met de verkregen bagger een cyclisch proces en zou dit tot bestendig beheer en onderhoud gerekend kunnen worden. Omdat weilanddepots in de praktijk niet bij elke baggercyclus op dezelfde locatie zullen worden aangelegd, wordt deze praktijk uit voorzorg tot Ruimtelijke ontwikkeling en Inrichting gerekend. Zie verder hoofdstuk 5.

Het verwijderen en hergebruiken van grijpte bagger is een tamelijk nieuwe ontwikkeling die niet als bestendig beheer en onderhoud kan worden beschouwd. Variant 5 wordt daarom als ruimtelijke ontwikkeling en inrichting gezien en wordt beschreven in hoofdstuk 5.

Variant 6 wordt niet verder beschreven. De bagger wordt eigendom van derden, die zelf verantwoordelijk zijn voor het naleven van de Flora- en faunawet.

Voorzorgsmaatregelen bij het afzetten van bagger

Bij de verspreiding van bagger langs de watergang wordt in het broedseizoen vooraf geïnspecteerd op de aanwezigheid van vogelnesten. Bij aanwezigheid van nesten worden de werkzaamheden uitgesteld. Als broedperiode wordt een ruime periode aangehouden tussen begin februari en eind augustus). Het verdient aanbeveling om vanaf half maart het perceel waar de bagger wordt afgezet periodiek te laten maaien om zo te voorkomen dat weidevogels daar hun nest gaan maken. Zie hiervoor het protocol omgang met nesten.

Bagger wordt boven de insteek van de watergang geplaatst. Beschermde plantensoorten die afhankelijk zijn van drassige oeverzones worden hiermee gespaard. Gezien het terugkerende karakter van de baggerwerkzaamheden, gaan we er van uit dat beschermde plantensoorten zich kunnen handhaven ondanks de verspreiding van bagger in het leefgebied.

In een enkel geval zal een sloot tussen percelen worden gedempt om een groter oppervlak te creëren voor de afzet van bagger. Het dempen van sloten valt onder "ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. In de meeste gevallen zal een ontheffing nodig zijn om dit werk te mogen uitvoeren. De werkwijze is beschreven in 5.4 "Afdammen, dempen of vergraven van wateren"

Nabewerken van ingedroogde bagger

Voorafgaand aan het nabewerken van ingedroogde bagger (egaliseren, profileren, inzaaien) worden nesten van weidevogels geïnventariseerd onder toezicht van een ecooloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden. Zie hiervoor het protocol omgang met nesten.

4.4 Onderhoud verhardingen

4.4.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Het periodieke onderhoud aan verhardingen wordt beschouwd als bestendig beheer en onderhoud. Deze werkzaamheden kunnen met vrijstelling worden uitgevoerd zolang de voorschriften uit de gedragscode worden opgevolgd. Da aanleg van nieuwe verharde paden wordt beschouwd als ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

4.4.2 Effecten van onderhoud verhardingen op flora en fauna

Bij het onderhoud aan verhardingen kan in de omgeving aanwezige fauna worden verstoord. Het zal hierbij vooral om (broed)vogels gaan. Plantensoorten worden in principe niet beschadigd aangezien het om onderhoud van bestaande verharding gaat.

4.4.3 Voorschriften voor onderhoud verhardingen volgens de gedragscode

In de gedragscode wordt voor de uitvoering van onderhoud aan verhardingen het volgende voorgeschreven:

- Bij onderhoud aan verharde oppervlakten wordt tijdens het broedseizoen rekening gehouden met het voorkomen van broedende vogels en andere beschermde diersoorten en planten in de nabije omgeving.
- Gladheidsbestrijding in de nabijheid van juridisch zwaarder beschermde, zoutgevoelige plantensoorten groeien gebeurt met niet-schadelijke middelen.

- In de directe omgeving van leefgebieden van juridisch zwaarder beschermde soorten wordt geen chemische onkruidbestrijding toegepast. Hiervan wordt alleen afgeweken als alternatieven (mechanisch of branden) niet mogelijk zijn.

4.4.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij onderhoud aan verhardingen

Rijnland onderhoudt verhardingen op de eigen terreinen zoals zuiveringen, gemalen en overige gebouwen en kunstwerken. In een enkel geval (zoals de “Nieuwe weg” in Wassenaar) is Rijnland verantwoordelijk voor het beheer van wegen en bruggen. De schelpenpaden in de duinen worden niet door Rijnland onderhouden, deze zijn in eigendom en onderhoud bij derden.

Beschermde soorten kunnen in principe verwacht worden in de omgeving van te onderhouden wegen. Voorafgaand aan de onderhoudswerkzaamheden worden de kaarten voor beperkt voorkomende zwaar beschermde soorten geraadpleegd. Wanneer zwaar beschermde soorten kunnen worden verwacht, wordt in overleg met afdeling Beleid zo nodig aanvullende voorzorgsmaatregelen vastgesteld.

De werkzaamheden kunnen het gehele jaar plaatsvinden, waarbij in de broedvogelperiode het protocol “omgang met nesten” wordt gevolgd.

Gladheidsbestrijding vindt uitsluitend plaats op de delen die bereden of belopen worden. Sneeuwvrij maken gebeurt mechanisch, strooizout wordt in de praktijk weinig toegepast. Het strooizout dat wordt gebruikt bestaat uit natriumchloride. Dit zout wordt droog toegepast en kent minder milieubezwaren dan strooizout van calciumchloride (wat vaak als zoutoplossing wordt toegepast). Beide middelen hebben een geringe bijdrage aan de verhoging van het chloridegehalte in bodem en grondwater.

Langs de verhardingen wordt conform de beheerplannen een strook frequent gemaaid. De kans dat zich in deze grasbermen beschermde soorten bevinden is zeer gering. Het gebruik van strooizout is daarmee niet bezwaarlijk.

Onkruid wordt verwijderd door middel van borstelen en/of branden. Chemische bestrijdingsmiddelen worden niet toegepast. NB: het niet toepassen van chemische bestrijdingsmiddelen is een besluit van het college van dijkgraaf en hoogheemraden uit 1993.

4.5 Begrazen

Begrazing wordt niet toegepast door Rijnland zelf. De kades in eigendom van Rijnland worden in een deel van de gevallen gepacht door boeren. De pachters zijn verantwoordelijk voor het maaien van de kades en het al dan niet laten begrazen. De pachter is verantwoordelijk voor de bescherming van planten en diersoorten op de percelen. Het begrazen kan gezien worden als bestendig beheer en onderhoud. We gaan er van uit dat in de begraasde gebieden beschermde soorten van tabellen 2 en 3 voorkomen. In alle gevallen zou de begrazingsdruk laag gehouden moeten worden om de beschermde soorten te behouden. Bij gelijk houden van de begrazingsdruk en eventueel maaibeheer kunnen beschermde planten zich naar verwachting handhaven.

4.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplantingen

4.6.1 Bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Het kappen en snoeien van bomen en struweel valt onder bestendig beheer en onderhoud wanneer de werkzaamheden worden uitgevoerd met als doel het terugzetten tot een gewenst ontwikkelingsniveau (denk aan hakhoutbosjes, knotwilgen, beplantingen die op een bepaalde hoogte worden gehandhaafd).

Het snoeien van bomen en struweel met als doel een begaanbaar werkpad te maken als voorbereiding op bijvoorbeeld baggerwerk of kadewerk keert periodiek terug en wordt daarom ook beschouwd als bestendig beheer en onderhoud.

Het kappen van bomen anders dan uit het oogpunt van beheer en onderhoud van houtopstanden valt onder de categorie “Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting”. Bij aanwezigheid van tabel 3 soorten in of om de bomen of struiken is voor de kap een ontheffing van de Flora- en faunawet nodig.

4.6.2 Effecten snoeien en dunnen beplantingen op flora en fauna

Het snoeien en dunnen van beplantingen kan leiden tot verstoring van fauna in en om de begroeiing en mogelijk tot het vernietigen van nesten.

4.6.3 Voorschriften voor “snoeien en dunnen” volgens de gedragscode

- Snoei- en dunwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van september tot half maart, buiten het broedseizoen. Hierbij neemt het waterschap de volgende voorzorg in acht:
- oudere bomen (meer dan 50 jaar oud) met spleten en holen worden op de aanwezigheid van vleermuizen gecontroleerd. Bomen waarin vleermuizen aanwezig zijn en de bomen in de directe omgeving hiervan worden zodanig verzorgd dat de verblijfplaatsen in stand blijven en de aanwezige dieren niet worden verstoord;
- Holen van juridisch zwaarder beschermde dieren of bladhopen waarin zich slangen of juridisch zwaarder beschermde amfibieën zouden kunnen bevinden, dienen te worden gespaard.

Tijdens het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) vinden géén snoei- en dunningswerkzaamheden plaats tenzij uit controle is komen vast te staan dat zich in de directe omgeving geen broedende vogels of nesten bevinden.

Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Ook bij de valrichting van bomen en takken wordt rekening gehouden met bovenstaande punten.

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht worden snoei- en dunningswerkzaamheden zo mogelijk gefaseerd uitgevoerd, dat wil zeggen verspreid over meerdere jaren, opdat leefgebieden van deze soorten gehandhaafd blijven.

Snoeihout en houtsnippers worden buiten het leefgebied van de juridisch zwaarder beschermde soorten opgeslagen.

4.6.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het “snoeien en dunnen”

Rijnland snoeit en dunt opgaande beplantingen op de eigen terreinen conform natuurvriendelijke onderhoud- en beheersplannen sinds 1993. Kernpunten van het beheer zijn een lage frequentie van onderhoud, gefaseerd werken, verschralen. Snoeien en dunnen vindt plaats in de maanden januari en februari, dus buiten het broedseizoen.

Overig snoei- en kapwerk vindt plaats als voorbereiding op bijvoorbeeld baggerwerken. Dit kan noodzakelijk zijn om een werkpad vrij te maken voor het groot materieel dat hierbij gebruikt wordt. Het snoeien en/of kappen vindt plaats direct voorafgaand aan de baggerwerkzaamheden.

Baggerwerkzaamheden worden conform het werkprotocol grotendeels buiten de broedperiode uitgevoerd. Het snoeien en kappen valt daarmee eveneens buiten deze periode. Wanneer toch gewerkt wordt in (een gedeelte van) de broedperiode, dan wordt voorafgaand aan de werkzaamheden de te snoeien of kappen bomen of struiken gecontroleerd op de aanwezigheid van vogelnesten. Wanneer deze aanwezig zijn, dan wordt het snoeiwerk uitgesteld tot de nesten verlaten zijn.

De werkwijze is verwoord in de protocol:

- Snoeien en dunnen van opgaande beplantingen
- Omgang met nesten

4.7 Onderhoud aan waterkeringen ("kadewerk"), kunstwerken en beschoeiingen

Naast kadewerk worden ook werkzaamheden aan kunstwerken en beschoeiingen beschreven. Het karakter van de werkzaamheden en/of de effecten van de werkzaamheden lijken sterk op elkaar.

4.7.1 Bestendig beheer of ruimtelijke ontwikkeling en inrichting?

Het reguliere, periodieke onderhoud aan waterkeringen, kunstwerken en beschoeiingen wordt beschouwd als bestendig beheer en onderhoud. Op reguliere basis worden kades, kunstwerken (zoals duikers, stuwen, sluizen en gemalen) en beschoeiingen geïnspecteerd waarna de benodigde herstel werkzaamheden worden ingepland als tweedelijns onderhoud.

Grootschalige ingrepen, zoals het op hoogte brengen van dijken, het aanleggen van een kunstwerk of beschoeiing op een nieuwe locatie, valt onder de categorie "nieuwe werken". Hiervoor wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

4.7.2 Effecten van kadewerk en overig onderhoud op flora en fauna

Herstelwerkzaamheden aan kades zijn onder te verdelen in:

- Werk aan het buitentalud van de kade, het vervangen van beschoeiingen, oeververdedigingen of kunstwerken;
- Werk aan het binnentalud van de kade en werk aan de kruin van de kade.

In beide gevallen kan het werk de volgende werkzaamheden omvatten:

- aanvullen van verzakkingen, verhelpen van natte plekken aan de teen van de kering en het dichten van lekkages;
- egaliseren van het herstelde gedeelte;
- inzaaien;

Kadewerk kan de volgende nadelige effecten hebben op flora en fauna op de kade en in de oevers van de aanliggende watergang:

- vernietiging van standplaatsen van plantensoorten (door aanvullen van de grond);
- vernietiging van ondergrondse nesten van kleine zoogdieren (door berijden van dijklichaam);
- Verstoren en doden van amfibieën op en rond de kade en van vissen in de aangrenzende watergang (door berijden van en werk aan het dijklichaam en de oevers);
- Verstoren van vogels en vernietiging van nesten van broedvogels op de kade en in de oever;

Voorafgaand aan het werk kan het nodig zijn om werkzaamheden als maaien, slopen van gebouwen of kunstwerken uit te voeren. Ook kan het voorkomen dat de werkzaamheden aan de kade gelijktijdig worden uitgevoerd met een baggerwerk. De effecten van deze werkzaamheden op de flora en fauna zijn beschreven in de paragrafen 4.1.2 (maaien), 5.2.2 (slopen) en 4.3.2 (baggeren).

4.7.3 Voorschriften voor kadewerk volgens de gedragscode

In de gedragscode wordt voor de uitvoering van het kadewerk het volgende voorgeschreven:

Bestendig beheer en onderhoud

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, wordt als volgt gehandeld:

- werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart tot 15 juli) tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden.
- Als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan er voor kiezen het dijklichaam tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vesti-

ging, niet het bestrijden van al aanwezige vogelsoorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden uitvoeren, bijvoorbeeld bij herinzaai, zodat zich voor de winter een erosiebestendige zode kan ontwikkelen.

- Voorafgaand aan het onderhoud wordt geïnventariseerd hoe de instandhouding van populaties van beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad) worden de planten opgenomen en eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op een geschikte plek in de nabijheid uitgeplant. Dit voor zo ver soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep.
- Natuurvriendelijke oevers worden ongemoeid gelaten.

De voorkeursperiodes voor het uitvoeren van onderhoud aan waterkeringen zijn weergegeven in onderstaande tijdsbalk:

maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Onderhoud waterkeringen												

Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.

2^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.

4.7.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het kadewerk en onderhoudswerk

We gaan er van uit dat op en rond elke kade tabel 2 en tabel 3 soorten aanwezig kunnen zijn. Voor het bestendig beheer en onderhoud aan de kades worden de voorschriften uit de gedragscode opgevolgd. Er wordt geen ontheffing aangevraagd voor het werk en er wordt in principe geen natuurwaardentoets uitgevoerd.

Periode

Herstelwerkzaamheden aan het buitentalud van de kade kunnen het vervangen van beschoeiingen, oeververdedigingen of kunstwerken omvatten. Deze werkzaamheden vinden plaats in de oevers van de aan de kade grenzende watergang. Werk wordt niet uitgevoerd in de meest kwetsbare periode voor water- en oeverorganismen. Werkzaamheden worden daarom uitgevoerd tussen 15 maart en 1 juni.

Werkzaamheden aan het binnentalud en de kruin van de kade kunnen het hele jaar door worden uitgevoerd.

Omgang met broedvogels

Werkzaamheden aan het binnentalud en de kruin kunnen gedeeltelijk of geheel in de broedperiode plaatsvinden. In de uitvoering wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van broedende vogels volgens het protocol "omgang met nesten". Dit houdt in dat een week tot enkele dagen voorafgaand aan de start van het geplande werk door een ter zake deskundige wordt onderzocht of zich broedgevalen in het werktraject bevinden. Als afgebouwde nesten met broedende vogels worden aangetroffen, dan wordt zo mogelijk om het nest heen gewerkt zonder schade en verstoring te veroorzaken. Als dit niet mogelijk is, dan wordt het werk op die locatie uitgesteld.

Omgang met beschermde planten

De locaties waar herstelwerkzaamheden aan de kade plaatsvinden zijn van geringe omvang. Het voortbestaan van lokale populaties beschermde plantensoorten wordt naar verwachting niet bedreigd door de kleinschalige werkzaamheden. Om deze reden wordt geen bijzondere voorzorg voor plantensoorten getroffen.

Rijplaten om ondergrondse nesten te beschermen

Nesten van beschermde zoogdiersoorten als Waterspitsmuis en Noordse Woelmuis worden vooral verwacht in drassige gebieden (kleine drooglegging). Bij drassige ondergrond wordt gebruik gemaakt van rijplaten, waardoor zo veel mogelijk wordt voorkomen dat ondergrondse nesten worden vernietigd door trillingen die ontstaan door het berijden van het terrein.

5. Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

Met ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting worden die werkzaamheden bedoeld die niet op regelmatig terugkerende basis worden uitgevoerd.

Voor soorten uit tabel 1 en 2 geldt een vrijstelling van de ontheffingsplicht. Wanneer tabel 3 soorten aanwezig zijn en schadelijke effecten van de werkzaamheden verwachten worden, is geen vrijstelling mogelijk en moet een ontheffing worden aangevraagd bij de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit.

In de aanvraag moet worden aangetoond dat:

- er sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang voor het uitvoeren van het betreffende plan;
- de ingreep niet op een andere, minder schadelijke manier of op een andere locatie kan plaatsvinden;
- de gunstige instandhouding van de getroffen soort(en) gewaarborgd is;
- voldoende mitigerende maatregelen en compensatie worden toegepast.

De ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting worden in de gedragscode onderverdeeld in:

- verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden;
- sloop van kunstwerken en gebouwen;
- bouwactiviteiten;
- afdammen, dempen of vergraven van wateren.

In onderstaande paragrafen is per type werk beschreven welke werkzaamheden onder deze noemer vallen, wat de effecten van het werk zijn op (al dan niet beschermde) flora en fauna, wat de gedragscode voorschrijft en hoe Rijnland deze voorschriften heeft verwerkt in de werkprotocollen.

Als onderdeel van de voorbereidingen van de werkzaamheden moet worden bepaald of er andere activiteiten voorafgaand of gelijktijdig plaatsvinden die in strijd kunnen zijn met de flora- en faunawet. Denk aan het schonen van watergangen of het snoeien en kappen van beplanting.

In dat geval moeten aanvullend de werkprotocollen voor die activiteiten worden aangehouden.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid zo nodig aanvullende maatregelen te worden genomen.

5.1 Verwijderen van bovengrond en graven

5.1.1 Werkzaamheden behorend tot "verwijderen van bovengrond en graven"

Het verruimen/verbreden van watergangen, de aanleg van natuurvriendelijke oevers door afgraven van het bestaande profiel en graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van doorgangsdepots of weilanddepots valt onder de noemer "verwijderen van bovengrond en graven". Ook het kwaliteitsbaggeren (voorheen "waterbodemsanering") waarbij alle bagger uit het profiel wordt verwijderd valt onder "graven".

5.1.2 Effecten van verwijderen van bovengrond en graven op flora en fauna

De effecten van de werkzaamheden zijn vernietiging van standplaatsen van planten, nesten van vogels en zoogdieren en verstoring en mogelijk doden van fauna.

5.1.3 Voorschriften voor verwijderen bovengrond en graven volgens de gedragscode

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, worden de werkzaamheden in beginsel uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden van deze soorten. Dit houdt in:

- werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart tot 15 juli) tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels bevinden;
- als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan er voor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren, zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen;
- voorafgaand aan de werkzaamheden wordt geïnventariseerd hoe de instandhouding van populaties beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad) worden de planten opgenomen, eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op adequate wijze uitgezet;
- werkzaamheden op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren worden verwacht vinden plaats buiten de overwinteringsperiode van deze soorten. Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van deze soort.

Tijdens de uitvoering worden maatregelen genomen om te voorkómen dat vaste verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten in de omgeving worden beïnvloed.

Wanneer tijdens de looptijd van het project hervestiging van juridisch zwaarder beschermde soorten ongewenst is, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging op het terrein kan optreden, bijvoorbeeld door het terrein tijdelijk kaal te houden of dagelijks te verstoren. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten.

De kalender van werkzaamheden ziet er voor verwijderen van bovengrond en graven als volgt uit:

Maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Verwijderen van bovengrond, graven												

	Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
	2 ^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.

NB: bij het voorkomen van juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren moet de periode van winterrust vermeden worden.

5.1.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij verwijderen bovengrond en graven

We gaan er van uit dat beschermde planten- en diersoorten aanwezig kunnen zijn en dat er schadelijke effecten op deze soorten zijn te verwachten als gevolg van de graafwerkzaamheden. De standplaatsen van beschermde plantensoorten worden vernietigd door het graafwerk evenals ondergrondse nesten van zoogdieren.

Natuurwaardentoets en ontheffingsaanvraag

Voorafgaand aan het uitvoeren van graafwerk wordt een natuurwaardentoets uitgevoerd door een ter zake kundig adviesbureau. Als tabel 3 soorten aanwezig zijn, dan wordt een ontheffing aangevraagd, waarbij de voorzorgsmaatregelen uit het werkprotocol "baggeren van waterbodems en herprofilering" als basis worden voorgesteld.

Bij aanwezigheid van zwaar beschermde tabel 3 soorten die als lokale populaties voorkomen (zoals de Waterspitsmuis en de Noordse Woelmuis) worden in overleg met afdeling Beleid aanvullende maatregelen voorgesteld. De Waterspitsmuis en de Noordse Woelmuis worden verwacht in de donkerroze gebieden die zijn weergegeven op de verspreidingskaarten in bijlage 2.

Als uitsluitend tabel 1 en 2 soorten aanwezig zijn, wordt het werk zonder ontheffing uitgevoerd volgens de werkwijze behorend bij “bestendig beheer en onderhoud” volgens het werkprotocol “baggeren van waterbodems en herprofilering”.

Broedvogels

In het broedseizoen wordt het werkterrein een week vóór de geplande werkzaamheden geïnventariseerd op de aanwezigheid van nesten van broedvogels. Dit dient te gebeuren door een ter zake kundig persoon, die handelt conform het protocol “werkwijze omgang aantreffen nesten”. Als broedperiode wordt een ruime periode aangehouden tussen begin februari en eind augustus. Als nesten of broedende vogels worden aangetroffen dan wordt zo mogelijk ruim om het nest heen gewerkt (vijf meter afstand bewaren tot het nest) of wordt de locatie ontzien bij het werk. In het uiterste geval kan dit betekenen dat het werk wordt uitgesteld tot na de broedperiode.

Bij de inrichting van weilanddepots en doorgangsdepots verdient het aanbeveling om vanaf half maart het perceel waar de bagger wordt afgezet periodiek te laten maaien om zo te voorkomen dat weidevogels daar hun nest gaan maken. Zie hiervoor het protocol omgang met nesten.

De volgende werkprotocollen kunnen van toepassing zijn op de activiteit “verwijderen van bovengrond en graven”:

- werkwijze omgang aantreffen nesten;
- verwijderen van bovengrond/graven (bij aantreffen tabel 3 soorten);
- baggeren van bodems en herprofilering (bij aantreffen tabel 1 en 2 soorten);
- snoeien en dunnen van opgaande beplantingen;
- Maaien van bermen, dijken en schouwpaden.

5.2 Sloop van kunstwerken en gebouwen

5.2.1 Werkzaamheden behorend tot “sloop van kunstwerken en gebouwen”

Hieronder vallen de sloop van onder meer gemalen, gebouwen zoals zuiveringsgebouwen, bruggen, duikers en stuwen.

5.2.2 Effect van “sloop” op flora en fauna

Door de sloop van gebouwen en kunstwerken kunnen de standplaatsen van planten en de verblijf- of nestplaatsen van fauna worden vernietigd.

5.2.3 Voorschriften “sloop” volgens de gedragscode Flora- en faunawet

Kunstwerken en gebouwen kunnen van belang zijn voor de soortgroepen (muur)planten, (broed)vogels, zoogdieren (vleermuizen en steenmarter), amfibieën en reptielen, de laatste vooral in verband met de overwintering.

Groeiplaatsen van beschermde muurplanten en muurvegetaties worden zoveel mogelijk in stand gehouden. Veel muurplanten behoren tot de juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 2. Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, dan worden beschermde muurplanten en muurvegetaties in dijkbekledingen, muren en gebouwen buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop teruggeplaatst.

Gebouwen en kunstwerken worden voorafgaand aan de ingreep gecontroleerd op het voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, op steenmarters en vleermuizen. Bij positief resultaat worden geen werkzaamheden uitgevoerd tijdens het broed- of nestelseizoen, noch tijdens de winterslaap van overwinterende vleermuizen. Bij aanwezigheid van vleermuiskolonies dient een ontheffing aangevraagd te worden.

Bij substantiële aantasting van groeiplaatsen en verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten worden maatregelen genomen om bij herontwikkeling van de locatie nieuw leefgebied voor de desbetreffende planten en dieren te creëren. Te denken valt aan gebruik van speciale mortel voor muurplanten, nestelgelegenheid voor zwaluwen en holten die als verblijfplaats voor vleermuizen kunnen fungeren.

De kalender van werkzaamheden ziet er voor de sloop van kunstwerken en gebouwen als volgt uit:

maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
sloop van kunstwerken en gebouwen												

 Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.

NB: Rekening houden met groeiplaatsen van beschermde muurplanten en voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën, reptielen, steenmarters en vleermuizen.

5.2.4 Rijnlands toepassing van gedragscode bij sloop van kunstwerken en gebouwen

We gaan er van uit dat in gebouwen en in, op of rond kunstwerken beschermde soorten aanwezig kunnen zijn, maar dat deze er niet per definitie hoeven te zijn. Afhankelijk van de aanwezige soorten kunnen schadelijke effecten optreden bij de sloop van kunstwerken of gebouwen.

Natuurwaardentoets en ontheffingsaanvraag

Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt een natuurwaardentoets uitgevoerd door een ter zake kundig persoon. Hierbij wordt met name gelet op de aanwezigheid van vleermuizen, (broedende) vogels, reptielen, amfibieën en muurplanten. De aanwezigheid van de steenmarter wordt in het Rijnlandse gebied niet verwacht.

Voor broedvogels wordt het protocol omgang met nesten gevolgd, waarbij de opmerking wordt gemaakt dat bij aantreffen van bewoonde nesten in principe alleen uitstel van de werkzaamheden mogelijk is, aangezien "afstand houden" tot het nest bij het slopen niet mogelijk is.

Bij aanwezigheid van overige zwaarder beschermde diersoorten worden de werkzaamheden uitgesteld tot na de broedperiode of kraamperiode van de dieren of tot na de winterslaap van vleermuizen.

Bij het aantreffen van een kolonie vleermuizen wordt een ontheffing aangevraagd. In overleg met het ministerie van LNV wordt beoordeeld of -en zo ja- welke compenserende maatregelen van toepassing zijn.

Kraamkolonies van vleermuizen (15 tot 400 vrouwtjes met jongen) zijn aan te treffen van begin tot eind juni. Ook voor de winterslaap groeperen vleermuizen zich in kolonies. Afhankelijk van de soort en het individu begint de winterslaap tussen oktober en december. De winterslaap eindigt tussen maart en mei. Het begin en einde van de winterslaap wordt ook bepaald door de temperatuur, bij warm weer begint de winterslaap later en eindigt deze eerder dan bij lage temperaturen.

Individuele vleermuizen bevinden zich in de zomermaanden overdag bijvoorbeeld in spouwmuren of onder dakbeschoot.

Beschermde muurplanten worden door een ter zake kundige voor de sloop verwijderd en verplaatst naar een geschikte locatie.

Een en ander wordt goed gedocumenteerd en bewaard in het projectdossier.

Op deze werkzaamheden zijn de volgende protocollen van toepassing:

- Sloop van kunstwerken en gebouwen

5.3 Bouwactiviteiten

5.3.1 Werkzaamheden behorend tot "bouwactiviteiten"

Onder bouwactiviteiten in de zin van Ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting worden onder meer het kadewerk, de nieuwbouw van kunstwerken, gemalen (zowel boezem-, polder- en rioolgemalen), de aanleg van nieuwe beschoeiingen en oeververdedigingen en aanleg van nieuwe wegen en paden begrepen.

Het vervangen van bestaande beschoeiingen of oeververdedigingen, het vervangen van kunstwerken en het uitvoeren van klein onderhoud aan kades valt onder bestendig beheer en onderhoud en wordt beschreven in hoofdstuk 4 onder: Onderhoud aan waterkeringen ("kadewerk").

5.3.2 Effecten van bouwactiviteiten op flora en fauna

Bouwactiviteiten kunnen leiden tot standplaatsvernietiging van planten, vernietiging van nestplaatsen van fauna en verstoring van fauna tijdens de werkzaamheden.

5.3.3 Voorschriften voor bouwactiviteiten volgens de gedragscode Flora- en faunawet

- bij bouwactiviteiten worden broedende vogels, kramende (juridisch zwaarder beschermde) zoogdieren en parende amfibieën op of nabij de bouwplaats in de planvoorbereiding en in de te hanteren werkwijze ontzien. Aandachtssoort is de rugstreeppad;
- bouwactiviteiten vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving zo veel mogelijk voorkomen.

De kalender van werkzaamheden ziet er voor bouwactiviteiten als volgt uit:

Maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Bouwactiviteiten												

 Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.

NB: Rekening houden met voortplanting van vogels en beschermde zoogdieren en amfibieën.

5.3.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij bouwactiviteiten

Natuurwaardentoets en ontheffingsaanvraag

Aan de hand van de verspreidingskaarten uit de rapportage "beschermde flora en fauna in het beheersgebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland" wordt samen met een medewerker van Beleid, Advies en Monitoring de kans op het aantreffen van zwaarder juridisch beschermde soorten ingeschat.

Samen met medewerkers van Beleid wordt daarbij ook de kans op schadelijke effecten op de beschermde soorten ingeschat. In principe zal er wanneer tabel 3 soorten uitsluitend in de watergang

aanwezig zijn, geen ontheffing worden aangevraagd voor het werk. De aard van de werkzaamheden en de schaal van het werk worden zo ingeschat dat lokale populaties niet in hun voortbestaan worden bedreigd.

Als zwaarder beschermde soorten in de oeverzone of op het maaiveld aanwezig kunnen zijn en er worden door de werkzaamheden schadelijke effecten verwacht, dan wordt een natuurwaardentoets uitgevoerd door een ter zake kundig persoon.

Bij aantreffen van tabel 3 soorten wordt een ontheffing aangevraagd voor de betreffende werkzaamheden, waarbij de werkwijze uit het protocol voor bestendig beheer en onderhoud aan kadewerken als basis voor de te treffen voorzorgsmaatregelen gelden.

Voor tabel 3 plantensoorten wordt voorgesteld deze door een ter zake kundig persoon te laten uitsteken en op een nabijgelegen locatie terug te planten. Zo nodig worden de uitgestoken planten in depot te geplaatst en na afloop van de werkzaamheden teruggeplant op de kade. Er zijn overigens slechts enkele tabel 3 plantensoorten die in een klein deel van het Rijnlandse gebied kunnen worden aangetroffen.

Als uitsluitend tabel 1 en 2 soorten worden aangetroffen, dan wordt de werkwijze uit het protocol voor bestendig beheer en "onderhoud waterkeringen" gevolgd.

Periode

algemeen

Bouwwerkzaamheden in oevers of water worden uitgevoerd tussen 1 juni en 15 maart.

Werkzaamheden op het maaiveld kunnen het hele jaar worden uitgevoerd met in acht neming van voorzorg in verband met mogelijke aanwezigheid van broedvogels.

Specifiek voor kadewerk:

Werkzaamheden aan het buitentalud van de kade worden uitgevoerd in de periode tussen 1 juni en 15 maart. Werkzaamheden aan de kruin en het binnentalud van de kade kunnen het hele jaar door plaatsvinden.

In de periode februari tot half september wordt in de uitvoering rekening gehouden met de mogelijke aanwezigheid van broedende vogels. Dit geldt ook voor eventueel aan te leggen werkterrein, tijdelijke opslag van klei, etc. Hierbij wordt protocol 13: "omgang met nesten" gevolgd.

Optioneel wordt de vegetatie op de kade vanaf half maart periodiek gemaaid, zodat weidevogels en andere broedvogels hier geen geschikte nestlocaties vinden en een andere locatie zoeken om een nest te maken.

Bij drassige kades worden rijplaten gebruikt. Buiten dat dit noodzakelijk kan zijn om het werk te kunnen uitvoeren, spaart dit de ondergrondse nesten van kleine zoogdieren.

Overige aandachtspunten

Wanneer bij een kadewerk, of bij de realisatie van een nieuwe beschoeiing of oeververdediging natuurvriendelijke oevers worden vernietigd, dan is een vergunning op grond van de Keur nodig. In dat geval zal gezocht moeten worden naar compensatie voor de vernietigde waardevolle oevers.

Voorafgaand aan het werk kan het nodig zijn om het terrein begaanbaar te maken door te maaien, opgaande beplantingen te snoeien of te kappen en eventueel te baggeren of een gebouw of kunstwerk te slopen. In die gevallen wordt de werkwijze gevolgd die is opgenomen in de betreffende werkprotocollen.

Werkprotocollen die van toepassing zijn op bouwactiviteiten:

- bouwactiviteiten (RO en I)

eventueel:

- baggeren van bodems en herprofilering (bij aantreffen tabel 1 en 2 soorten)
- snoeien en dunnen van opgaande beplantingen
- maaien van bermen, dijken en schouwpaden
- omgang aantreffen nesten

5.4 Afdammen, dempen of vergraven van wateren

5.4.1 Werkzaamheden behorend tot "afdammen, dempen of vergraven van wateren"

Het afdammen of dempen van wateren wordt door Rijnland uitsluitend toegepast ter voorbereiding op, of als onderdeel van overige werkzaamheden. Voorbeelden hiervan zijn de bouw van gemalen of andere kunstwerken waarbij delen van de watergang worden afgedamd en eventueel leeggepompt of de inrichting van een baggerdepot waarvoor een deel van een watergang wordt gedempt.

Het vergraven van wateren kan plaatsvinden ten behoeve van de aanleg van natuurvriendelijke oevers of het verruimen van watergangen ten behoeve van het creëren van extra waterberging of extra afvoercapaciteit.

5.4.2 Effect van afdammen, dempen of vergraven van wateren op flora en fauna

Het afdammen en dempen van wateren kan evenals het vergraven van wateren leiden tot vernietiging van standplaatsen van water- en oeverplanten, vernietiging van nesten van vogels en zoogdieren en tot verstoring en mogelijk doden van fauna.

5.4.3 Voorschriften voor afdammen etc. volgens de gedragscode Flora- en faunawet

periode

Het afdammen, dempen of leegpompen van watergangen wordt op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd in de periode tussen 15 juli en 1 november, dat wil zeggen na de voortplantingsperiode en voor de winterrust van vissen, amfibieën en reptielen.

Als het niet mogelijk is om in deze periode te werken, dan is extra voorzorg nodig. Bij werkzaamheden tijdens de broedperiode kan men ervoor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkomen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen.

Voorafgaand aan het dempen of vergraven van de watergang wordt deze zoveel mogelijk vrij gemaakt van juridisch zwaarder beschermde dieren en planten:

- juridisch zwaarder beschermde planten worden ruim uitgestoken en elders teruggeplaatst, voor zover soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep en deze ingreep onvermijdelijk is;
- juridisch zwaarder beschermde dieren worden weggevangen voorafgaande aan het dempen van de sloot en teruggeplaatst in geschikte biotopen in de omgeving, wanneer deze door de ingreep worden bedreigd;
- wanneer het gaat om leefgebieden van tabel 3 soorten wordt voorafgaand aan het dempen eerst voldoende nieuw habitat ingericht. Deze nieuwe habitat moet ecologisch functioneren alvorens tot demping wordt overgegaan.

Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen en amfibieën kunnen ontsnappen.

Bij leegpompen van een watergang worden overige vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders uitgezet.

Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen gebeurt onder begeleiding van en op aanwijzing van een ecologisch deskundig persoon met kennis van de betreffende soorten.

De kalender van werkzaamheden ziet er voor afdammen, dempen en vergraven van watergangen als volgt uit:

maand	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
afdammen, dempen en vergraven van watergangen												

	Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
	2 ^e voorkeursperiode, "ja, mits". Uitvoering van werkzaamheden met nodige schade beperkende maatregelen.

5.4.4 Rijnlands toepassing van de gedragscode bij het afdammen, dempen of vergraven

Natuurwaardentoets en ontheffingsaanvraag

Aan de hand van de verspreidingskaarten uit de rapportage "beschermde flora en fauna in het beheersgebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland" wordt samen met een medewerker van Beleid, Advies en Monitoring de kans op het aantreffen van zwaarder juridisch beschermde soorten ingeschat.

Samen met medewerkers van Beleid wordt daarbij ook de kans op schadelijke effecten op de beschermde soorten ingeschat. In principe zal er wanneer tabel 3 soorten uitsluitend in de watergang worden verwacht geen ontheffing worden aangevraagd voor het werk. De mobiele soorten kunnen wegvlugten voor het werk. Immobiele soorten (zoals zoetwatermosselen) kunnen dit niet en een soort als de Kleine modderkruiper heeft de neiging om in de bodem weg te vluchten, zodat deze de werkzaamheden ook niet zal overleven. Omdat de schaal van het werk relatief klein is, wordt ingeschat dat lokale populaties niet in hun voortbestaan worden bedreigd. Het treffen van aanvullende voorzorgsmaatregelen -zoals hieronder beschreven- verkleint de kans op schadelijke effecten nog verder.

Als er kans is op het aantreffen van zwaarder beschermde soorten in de oevers dan wordt een natuurwaardentoets uitgevoerd door een ter zake kundig persoon.

Bij aantreffen van tabel 3 soorten wordt een ontheffing aangevraagd voor de werkzaamheden.

Voor tabel 3 plantensoorten wordt voorgesteld deze door een ter zake kundig persoon te laten uitsteken en op een nabijgelegen locatie op een vergelijkbare standplaats terug te planten. Zo nodig worden de uitgestoken planten in depot te geplaatst en op een geschikter tijdstip op een geschikte standplaats geplant. Er zijn overigens slechts enkele tabel 3 plantensoorten die in een klein deel van het Rijnlandse gebied kunnen worden aangetroffen.

Als uitsluitend tabel 1 en 2 soorten worden aangetroffen, dan wordt de standaardwerkwijze uit het protocol voor afdammen, dempen en vergraven van wateren gevolgd.

periode

In de periode van 16 maart tot 1 juni worden geen werkzaamheden uitgevoerd. In de periode tussen 1 juli en 15 maart wordt zo veel mogelijk gewerkt binnen de eerste voorkeursperiode (tussen half juli en eind oktober) om de verstoring van flora en fauna te beperken.

In de periode tot 1 september wordt het terrein een week voorafgaande aan de werkzaamheden gecontroleerd op de aanwezigheid van nesten met broedende vogels en wordt gehandeld conform het protocol "omgang aantreffen nesten". Aangezien niet om nesten heen kan worden gewerkt bij activiteiten als vergraven of dempen, houdt dit in dat werkzaamheden worden uitgesteld wanneer nesten worden aangetroffen.

Aanvullende voorzorgmaatregelen

Bij dempen wordt gewerkt van een dicht einde van de watergang naar een open einde. Op deze manier is er een vluchtmogelijkheid voor mobiele soorten zoals vissen en amfibieën.

Bij afdammen en leegpompen zijn er geen vluchtmogelijkheden voor vissen en amfibieën. Voorafgaand aan het leegpompen wordt het afgedamde deel van de watergang afgevist (bijvoorbeeld met behulp van een elektrovisapparaat) en de gevangen vissen en amfibieën direct in het gedeelte watergang naast het afgedamde gedeelte uitgezet. De vissen en amfibieën treffen hier naar verwachting een geschikt habitat aan omdat de inrichting en kwaliteit van de watergang gelijk zal zijn aan het afgedamde gedeelte.

6. Calamiteiten en de Flora- en faunawet

Wanneer een calamiteit optreedt is snel handelen vereist om negatieve gevolgen voor veiligheid of waterkwaliteit te voorkomen. In dit geval is er vaak weinig tijd of mogelijkheid om nadelige effecten van het handelen op (beschermde) flora en fauna te voorkomen. Het is te verwachten dat verstoring of het doden van fauna en flora optreedt.

Denk bijvoorbeeld aan het uitvoeren van een noodreparatie aan een dijk. Uitstellen van herstelwerkzaamheden tot na bijvoorbeeld het broedvogelseizoen is op dat moment geen optie.

In het geval dat verstoring of doding van beschermde soorten is opgetreden, dan wordt contact opgenomen met Dienst Regelingen van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit om vervolgstappen door te nemen. Zo nodig wordt alsnog een ontheffing aangevraagd.

7. Bronnen

Kossen et al., 2007. Beschermd flora en fauna in het beheergebied van het hoogheemraadschap van Rijnland. Ecologica in opdracht van Hoogheemraadschap van Rijnland.

Ministerie van landbouw, natuurbeheer en voedselkwaliteit. Website www.minlnv.nl (augustus 2009)

Unie van waterschappen, 2006. Gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen.

Bijlage 1. Beschermde soorten in Rijnland

In 2007 heeft Rijnland een bureaustudie laten uitvoeren naar de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten in en om het water en de oever.

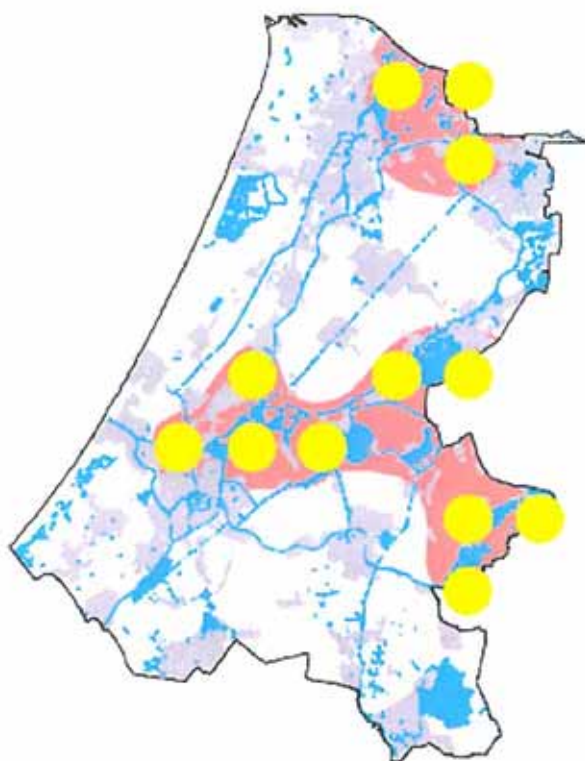
In Rijnland kunnen de volgende tabel 2 en tabel 3 soorten voorkomen in het water:

Soort	groep	tabel	Waar te verwachten
Bittervoorn	vis	3	oostelijk deel van het gebied
Kleine modderkruiper	vis	2	Vrijwel heel Rijnland
Meerval	vis	2	Westeinderplassen en Ringvaart Haarlemmermeerpolder
Rivierdonderpad	vis	2	Oeverzone van meren en rivieren
Ringslang	reptiel	3	Oostelijk deel van het gebied
Groene glazenmaker	Ongewervelden (libelle)	3	Laagveen gebieden met dichte krabbenscheervegetaties
Gestreepte waterroofofkever	Ongewervelden	3	Nieuwkoopse plassen
Kamsalamander	amfibieën	3	twee locaties (zie kaart bijlage 2)
Rugstreeppad	amfibieën	3	Overal m.u.v. Haarlemmermeerpolder
Waterspitsmuis	zoogdier	3	Natte duingebieden, binnenduinrand, kwelgebieden met goede waterkwaliteit

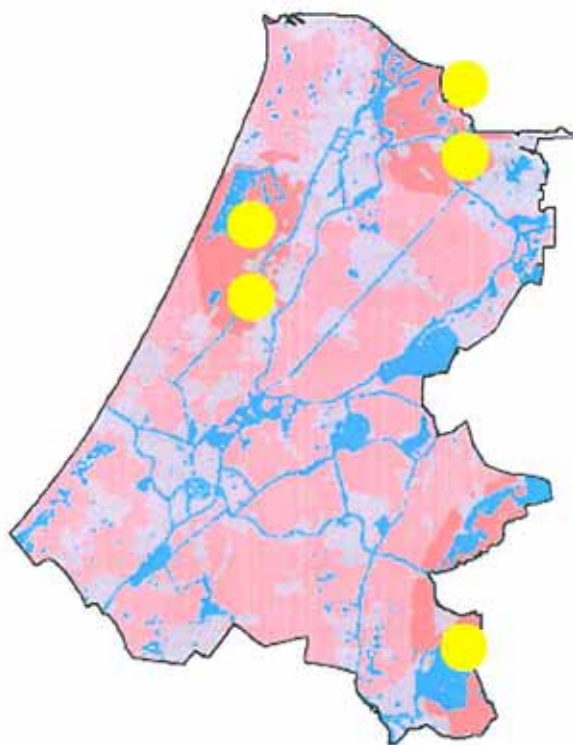
In Rijnland kunnen de volgende tabel 2 en tabel 3 soorten voorkomen in de omgeving van water

Soort	groep	tabel	Waar te verwachten
Broedvogels	Vogels		Oevers, maaiveld, bomen, struweel
Vleermuizen	vleermuizen		Vliegroules langs water, verblijfplaatsen in hollen, spleten, bunkers en andere gebouwen
Noordse woelmuis	zoogdieren	3	Oevervegetaties langs sloten en plassen
Waterspitsmuis	zoogdieren	3	Natte duingebieden, binnenduinrand, kwelgebieden met goede waterkwaliteit
Ringslang	reptielen	3	(broedhopen) oostelijk deel van het gebied
Brede orchis	planten	2	Kan in hele gebied voorkomen
Bijenorchis	Planten	2	Kalkrijke zand of kleibodems
Rietorchis	Planten	2	Kan in hele gebied voorkomen
Waterdrieblad	Planten	2	Kan in hele gebied voorkomen, minder kans in Haarlemmermeerpolder
Zomerklokje	planten	2	Overal met uitzondering van duingebied, Haarlemmermeerpolder en gebied rond Nieuwkoop

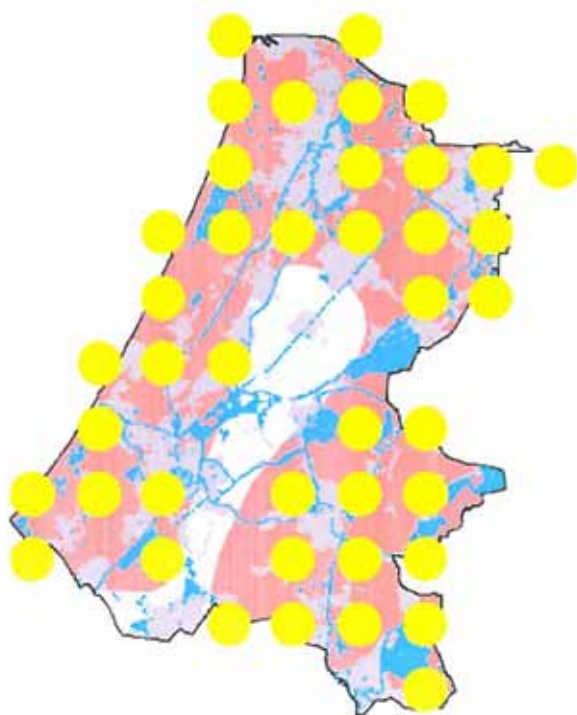
Bijlage 2. Verspreidingskaarten zwaarder beschermde soorten (tabel 3)

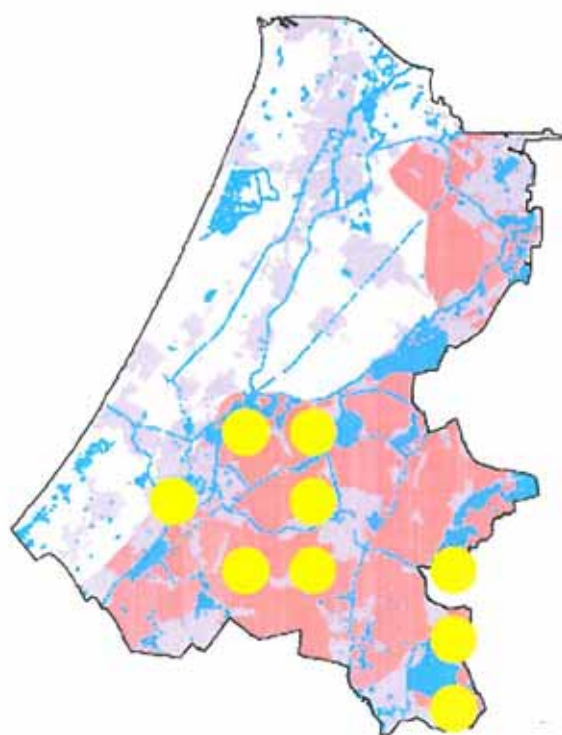
Noordse Woelmuis

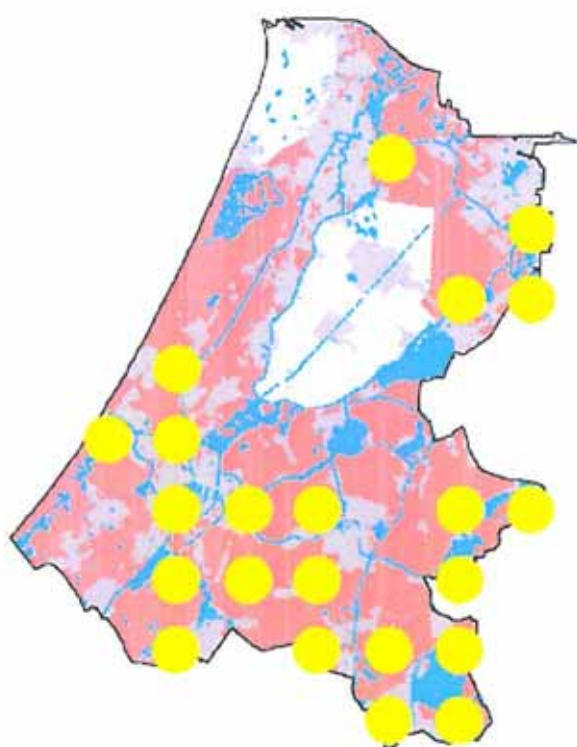
Waterspitsmuis

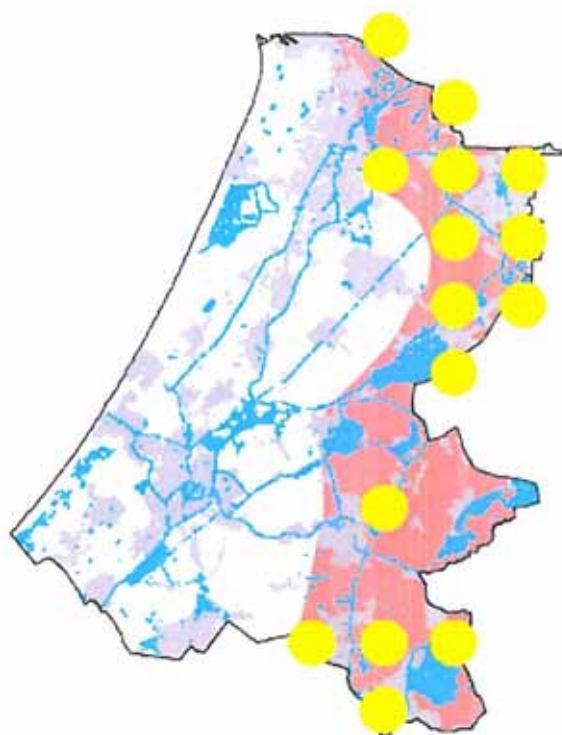
Rugstreeppad

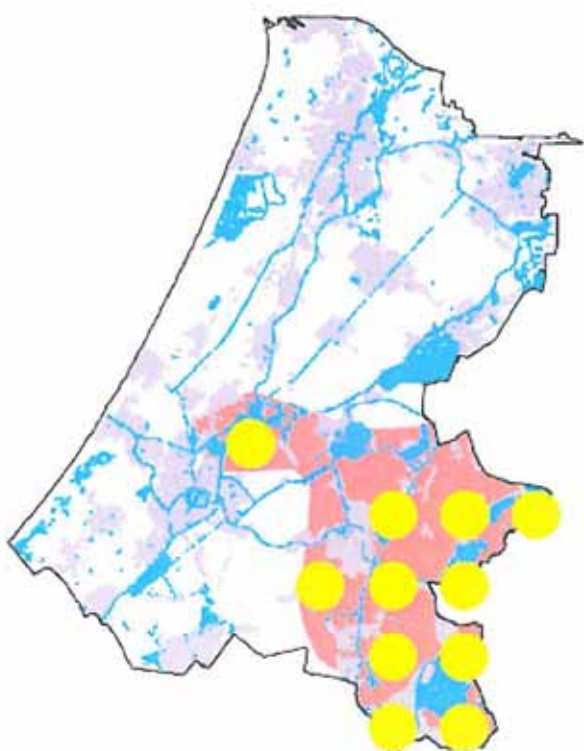
Bittervoorn

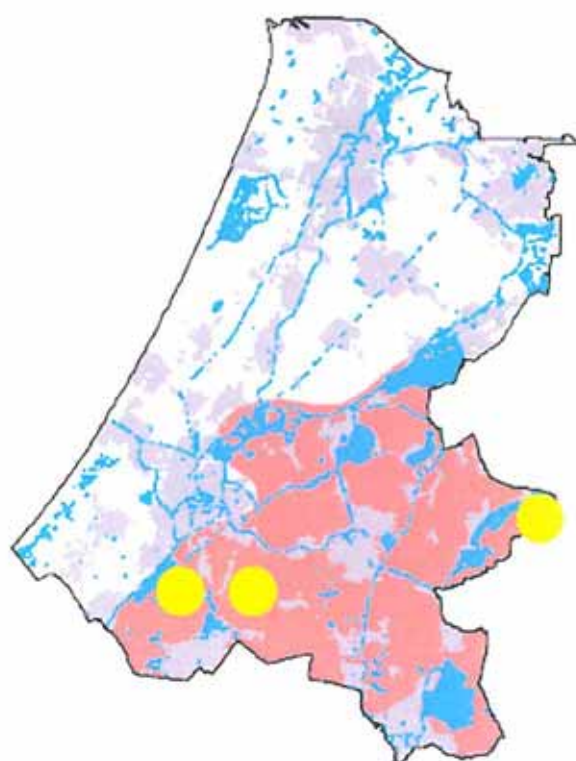
Kleine modderkruiper

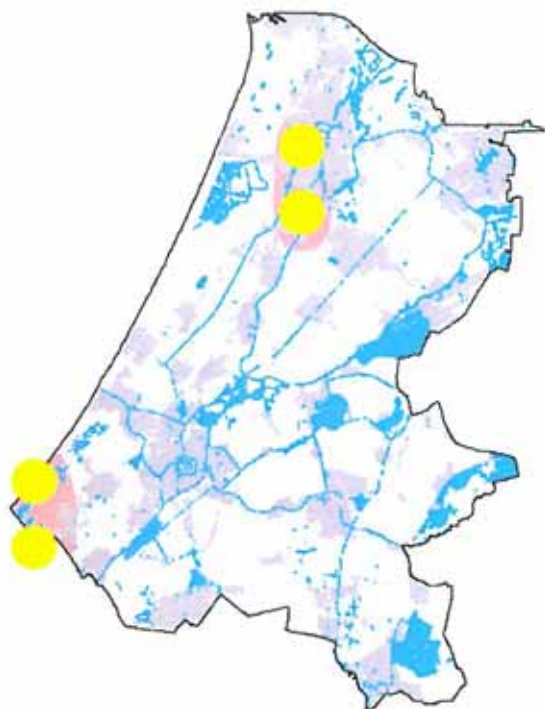
Ringslang

Groene glazenmaker

Gestreepte waterroofkever

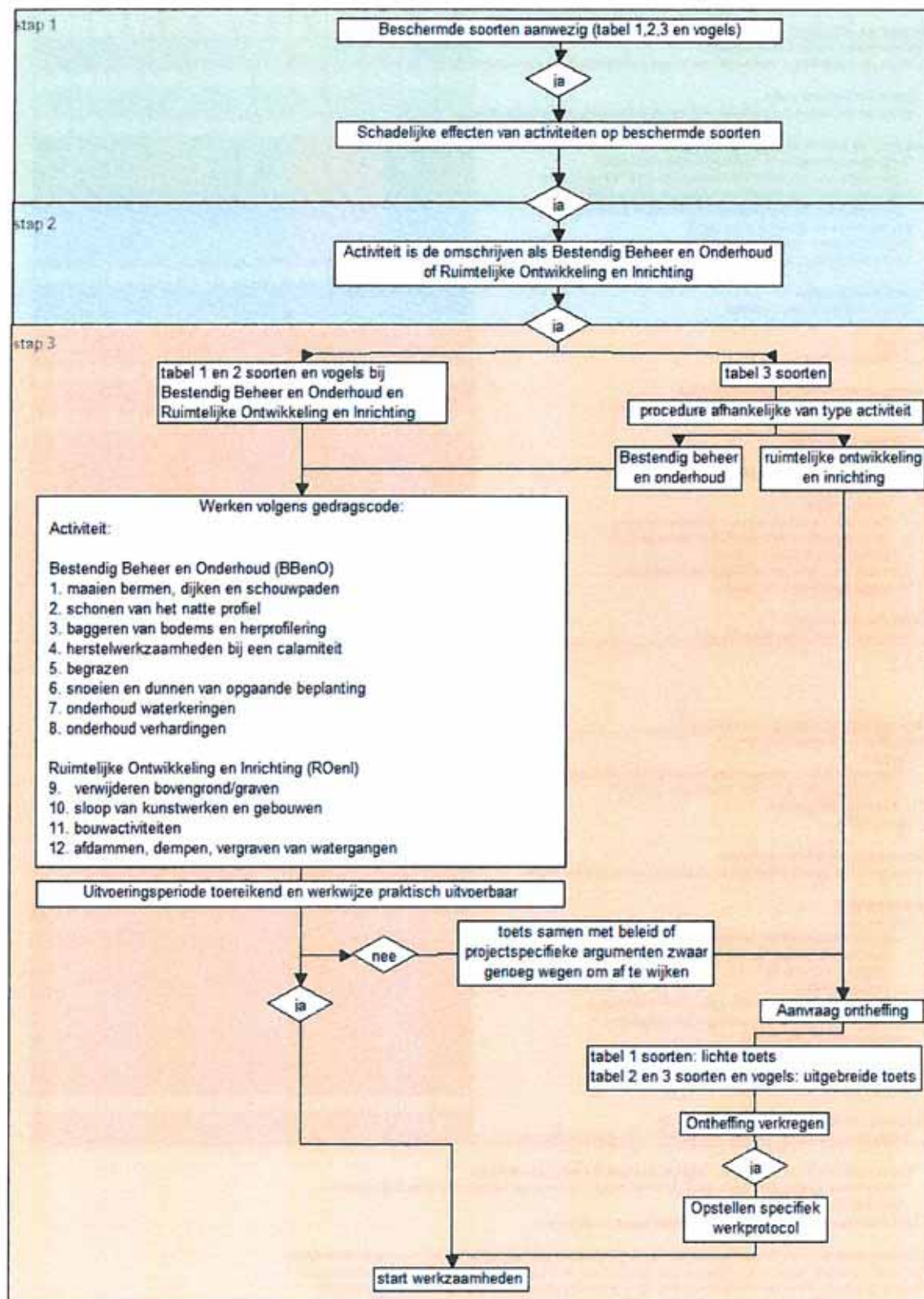

Kamsalamander

- Waarneming
- Mogelijk verspreidingsgebied
- Verwacht verspreidingsgebied

Bijlage 3. Schema indeling werkzaamheden volgens gedragscode

Schema: algemene werkwijze werkprotocol Bouwzaken behorend bij de gedragscode voor de flora- en faunawet voor Waterschappen

Bijlage 4. Werkzaamheden Bouwzaken

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud												
1 Maaien bermen, dijken en schouwpaden alleen van toepassing in combinatie met andere werkzaamheden van bouwzaken												
2 schonen van het natte profiel alleen van toepassing in combinatie met andere werkzaamheden van bouwzaken												
3 baggeren van bodems en herprofilering Baggeren watergangen met bestaande onderhoudscyclus: polderwater van vml. Groot Haarlemmermeer en Wilck en Wierke Baggerwerk waar geen onderhoudscyclus voor is vastgelegd polderwater vml. Oude Rijnstromen (taakstellend onderhoud) Baggerclusters (baggeren in de boezem) Baggerwerk buiten oorspronkelijke legger/onderhoudsplan (verdieping) Aanleg weilanddepot of verspreidingslocatie												
4 herstelwerkzaamheden werkzaamheden bij een calamiteit												
5 begrazen nvt voor bouwzaken												
6 snoeien en dunnen van opgaande beplanting snoeiwerk (zuiveringsterreinen, baggerwerk, kadewerk)												
7 onderhoud waterkeringen Kadewerken 2e lijns onderhoud (taakstellend onderhoud) Buitentalud herstellen; Kering ophogen; Natte plekken aan de teen van de kering verhelpen Lekkages dichtend door een klei- of klei- en zand Lekkages bij kunstwerken dichtend; Vervangen bestaande beschoeiing of oeververdediging Vervangen bestaande kunstwerken												
8 onderhoud verhardingen onderhoud of herstel van verhardingen												
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ^{*1}												
9 verwijderen van bovengrond/graven Baggeren Baggerwerk buiten oorspronkelijke legger/onderhoudsplan (verbreding) Kwaliteitsbaggeren (voorheen "waterbodemsanering") Aanleg doorgangsdepot Aanleg AWTL												
10 sloop van kunstwerken en gebouwen verwijderen bestaande kunstwerken en gemalen en kappen van bomen												
11 bouwactiviteiten Kadewerken Grootschalig achterstallig onderhoud ("3e-lijns-onderhoud") werkzaamheden buitentalud en oever Vergroten vorm van de kering; Verleggen kering; Type waterkering veranderen: (bijv. grond ? damwand) Nieuwbouw van kunstwerken en polder- en rioolgemalen ^{*2} werkzaamheden binnentalud werkzaamheden buitentalud en oever Aanleg nieuwe beschoeiing of oeververdediging Aanleg nieuwe wegen en paden												
12 afdammen, dempen, vergraven van watergangen Aanleg natuurvriendelijke oevers, dempen van sloten, tijdelijke afdamming												

^{*1} Hiervoor geldt dat altijd moet worden bepaald of er tabel 3 soorten aanwezig zijn.

- wel aanwezig: maatregelen "worst case" in beeld brengen op basis van inventarisatie door beleid (kaart)

- niet aanwezig: bepalen maatregelen

^{*2} wel aparte voorschriften bij tijdelijk droogzetten en evt. vergraven e.d.

- Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
- 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
- Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Overige werkzaamheden:

Bemonsteren: vooralsnog geen beperkingen (eventueel door monitoring aan te geven)

Zuiveringswerken: met uitzondering van bovengenoemde werkzaamheden geen beperkingen

Terreinen: met uitzondering van bovengenoemde werkzaamheden geen beperkingen

Bijlage 5. Werkprotocollen

Protocollen zijn opgesteld voor de meest voorkomende werkzaamheden die door de afdeling Bouwzaken worden voorbereid en uitgevoerd.

1. Maaien bermen, dijken en schouwpaden.
2. Schonen van het natte profiel
3. Baggeren van bodems en herprofileren
4. Herstelwerkzaamheden bij een calamiteit
5. Begrazen
6. Snoeien en dunnen van opgaande beplanting
7. Onderhoud waterkeringen
8. Onderhoud verhardingen
9. Verwijderen van bovengrond/graven
10. Sloop van kunstwerken en gebouwen
11. Bouwactiviteiten
12. Afdammen dempen of vergraven van wateren
13. Omgang met nesten

Per werkzaamheid wordt in de hoofdtekst kort aangegeven wat de voorschriften zijn uit de gedragscode FFwet en wat daarvan is overgenomen in het werkprotocol.

Het werkprotocol geeft vervolgens de concrete uitvoeringsvoorschriften en maatregelen zoals deze in de bestekken kunnen worden verwerkt.

Protocol 1: Maaien bermen, dijken en schouwpaden (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken worden maaiwerkzaamheden uitsluitend uitgevoerd ter voorbereiding op grondwerk (bijvoorbeeld baggeren, kadeverbetering, kleine kunstwerken en gemalen). In alle voorkomende gevallen spreken we bij maaien over BBenO.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken/te volgen protocol:
 - o De periode van werken is gekoppeld aan het uitvoeren van grondwerk.
 - o Alleen indien praktisch uitvoerbaar wordt gefaseerd in ruimte en tijd, conform het maaiplan dat bij onderhoud (afdeling BWS) wordt gehanteerd. Hierin zijn de voorkeursperiodes uit de gedragscode vertaald als periode A, B, C en D:
 - A: periode vanaf half maart tot 1 juni
 - B: periode vanaf 1 juni tot half juli
 - C: periode vanaf half juli tot eind december
 - D: periode vanaf 1 november tot eind december (alleen voor maaien van riet in de winter)

Verdere bepalingen bij het werken volgens het maaiplan:

- Het maaien van droge vegetaties zoveel mogelijk in periode C, dus ná 15 juli. Waar eerder maaien strikt noodzakelijk is, kan maaien ook al vanaf 1 juni (periode B) plaatsvinden en in enkele gevallen zelfs vóór 1 juni (periode A).
 - Bij het maaien van de droge oever in de periode vóór 15 juli: zwaarder beschermde plantensoorten markeren en bij het maaien ontzien.
 - per maaibeurt wordt 25% van de droge vegetatie gespaard.
 - Maaisel van droge oever en rietland wordt in principe niet gecontroleerd op de aanwezigheid van beschermde soorten.
 - Rietmaaisel uit periode D wordt afgevoerd in verband met grote hoeveelheden.
 - Bij het afzetten van maaisel in de periode voor 15 juli worden bloeiende of zaadbevattende beschermde plantensoorten ontzien.
- In gebieden waar de Waterspitsmuis of de Noordse Woelmuis wordt verwacht wordt 50% van de ruige oevervegetatie in onbeschoeide oevers niet gemaaid.
 - Maaisel wordt in principe afgezet op de kant, buiten de insteek van de oever. Bij de afzet worden broedhopen van ringslangen ontzien, in een straal van vijf meter rondom een broeihoop wordt geen maaisel afgezet. Indien direct moet worden afgevoerd, vervalt dit uitgangspunt.

- Bij werkzaamheden in de periode tot 15 juli wordt er op gelet dat maaisel niet wordt afgezet op of in de nabijheid van vogelnesten en beschermde bloeiende of zaadbevattende plantensoorten. Ook enkele meters rondom broeihopen van ringslangen mag geen maaisel worden afgezet.
- Direct voorafgaand aan het maaien: nesten van weidevogels inventariseren (door ecooloog) en markeren. Bij het maaien in de periode half maart tot 1 juni een afstand van vijf meter tot het nest bewaren, in de periode 1 juni tot half juli een afstand van drie meter tot het nest bewaren. NB: als ná het maaien een andere activiteit wordt uitgevoerd, moet eveneens rekening worden gehouden met de aanwezigheid van nesten. Zie hiervoor het werkprotocol dat hoort bij die activiteit.
- Maaien wordt bij voorkeur uitgevoerd met een maaibalk.

		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud													
1	Maaien bermen, dijken en schouwpaden alleen van toepassing in combinatie met andere werkzaamheden van bouwzaken												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.2 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.1.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 2: Schonen van het natte profiel (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken worden schoningswerkzaamheden uitsluitend uitgevoerd ter voorbereiding op andere werkzaamheden (bijvoorbeeld het verwijderen van riet, voorafgaand aan baggeren). In alle voorkomende gevallen spreken we bij schonen over BBenO.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- Er moet zodanig worden geschoond dat het water en de daarin aanwezige dieren uit het schoonsel kunnen terugstromen naar de watergang. Het gebruik van een maaikorf verdient daardoor de voorkeur.
- De periode van werken/te volgen protocol:
 - o De periode van werken is gekoppeld aan het uitvoeren van andere werkzaamheden.
 - o Alleen indien praktisch uitvoerbaar wordt gefaseerd in ruimte en tijd, conform de onderhoudsconcepten die bij onderhoud worden gehanteerd. Hierin zijn de voorkeursperiodes uit de gedragscode vertaald als periode A, B, C en D:
 - A: periode vanaf half maart tot 1 juni (primair waterschapsbelang)
 - B: periode vanaf 1 juni tot half juli
 - C: periode vanaf half juli tot eind december
 - D: periode vanaf 1 november tot eind december

Verdere bepalingen bij het werken volgens de onderhoudsconcepten:

- Het maaien van droge vegetaties zoveel mogelijk na 15 juli. Waar eerder maaien strikt noodzakelijk is ook al vanaf 1 juni en in enkele gevallen zelfs voor 1 juni.
- zo veel mogelijk in de eerste voorkeursperiode schonen
- met een zo laag mogelijke frequentie schonen
- zo laat mogelijk in het jaar te beginnen met schonen
- een zo groot mogelijk deel van de natte oevers, droge oevers en waterbodem te sparen door een zo klein mogelijk deel van de watergang te schonen (alleen dat deel dat strikt noodzakelijk is voor de waterafvoer en -aanvoer.
- Bij begin van het onderhoud in periode A wordt rond nesten of beschermde planten vijf meter niet geschoond of gemaaid.
- Bij werkzaamheden in periode B (tussen 1 juni en half juli) wordt rond nesten of beschermde planten in deze gevallen drie meter niet geschoond of gemaaid.
- Op plaatsen waar de voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd.
- Bij watertemperaturen boven de 25°C worden geen schoningswerkzaamheden uitgevoerd om te voorkomen dat zuurstofloosheid optreedt. Bij een luchttemperatuur tot 25 °C kan het schonen van de watergang gewoon plaatsvinden. Bij een luchttemperatuur

hoger dan 25 °C moet de watertemperatuur worden gemeten en mag schonen alleen plaatsvinden als de watertemperatuur lager is dan 25 °C.

- In de maanden november en december mogen schoningswerkzaamheden nog plaatsvinden zolang de watertemperatuur hoger is dan 10oC. Bij een luchttemperatuur onder de 15oC moet de watertemperatuur worden gemeten en mag schonen alleen plaatsvinden als het water warmer is dan 10 °C.
 - Bij watergangen waar tabel 2 en 3 soorten worden verwacht moet dieren uit het schoonsel kunnen terugstromen naar de watergang (maaikorf verdient de voorkeur).
 - Het werken vanaf de kant heeft de voorkeur boven het gebruik van een maaiboot.
 - Het gebruik van een knipmes heeft de voorkeur boven een veegmes. Een knipmes moet worden toegepast in die gevallen waar de vegetatie in één tot twee keer varen geschoond kan worden. Bij grotere breedten wordt het veegmes ingezet.
 - Gedurende het groeiseizoen wordt de vegetatie in tenminste 25% van de watergang gespaard. In bredere watergangen wordt 40% van de vegetatie gespaard. Uitsluitend als het voor de waterafvoer strikt noodzakelijk is, wordt bij de laatste maaibeurt voor de najaarsschouw het volledig nat profiel geschoond.
 - Bij aaneengesloten bedekkingen van krabbenscheer, wordt 50% van deze vegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt geschoond als het eerder geschoonde gedeelte voldoende hersteld is. Verder wordt kritisch beoordeeld of het noodzakelijk is om al voor september te schonen. Indien in een watergang de aanwezigheid van krabbenscheer wordt vastgesteld, bepaalt Rijnland vervolgens wat het onderhoudsconcept wordt wat op deze watergang zal worden toegepast.
 - Uitkomend slootmaaisel of "slootvuil" wordt in principe niet gecontroleerd op de aanwezigheid van beschermde soorten.
 - Uitkomend slootmaaisel ("slootvuil") wordt waar mogelijk afgezet op de kant, buiten de insteek van de oever. In de gevallen dat maaisel moet worden afgevoerd zijn er veelal geen mogelijkheden om het 48 uur te laten liggen. Hier is het extra belangrijk dat gewerkt wordt met een spijlenbak.
 - Bij werkzaamheden in de periode tot 15 juli wordt er op gelet dat slootmaaisel niet wordt afgezet op of in de nabijheid van vogelnesten en beschermde bloeiende of zaadbevattende plantensoorten. Ook enkele meters rondom broeihopen van ringslangen mag geen maaisel worden afgezet.
 - Als de oever is begroeid met ruigte, dan mag slechts 50% van deze vegetatie worden gemaaid om slootmaaisel te kunnen afzetten.
- Een week voorafgaand aan de aanleg: nesten van weidevogels inventariseren onder toezicht van een ecooloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".

		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud													
2	schonen van het natte profiel alleen van toepassing in combinatie met andere werkzaamheden van bouwzaken												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.3 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.2.4 uit de hoofdttekst van dit werkprotocol (hoofdttekst is leidend)

Protocol 3: Baggeren van bodems en herprofilering (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Wanneer de watergang bij baggeren wordt verbreed spreken we over ROenI.
In alle overige gevallen valt het baggeren onder BBenO.

Vooraf moet worden bepaald of er andere activiteiten voorafgaand of gelijktijdig plaatsvinden die betrekking hebben op de flora- en faunawet (bijvoorbeeld maaien of snoeien voorafgaand aan het baggeren). In dat geval moeten aanvullend de werkprotocollen voor die activiteiten worden aangehouden.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen. Als voorbeeld wordt de aanwezigheid van de groene glazenmaker (libelle) genoemd, die afhankelijk is van de aanwezigheid van krabbenscheer.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

De werkwijze voor ROenI is beschreven in protocol 9: "Verwijderen bovengrond/graven".

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- 25% van het wateroppervlak wordt niet mee gebaggerd.
 - o Voor *primaire wateren* betekent dit dat de oevers gespaard worden. Het baggeren van uitsluitend het leggerprofiel zorgt voldoende voor het sparen van 25% van het wateroppervlak.
 - o Voor *overig water* mag maximaal 75% van het wateroppervlak van het betreffende peilvak worden gebaggerd in 12 maanden. Controle of hieraan wordt voldaan gebeurt samen met monitoring.
- Gebruik rijplaten bij inzet zwaar materieel op drassige bodems (indien ook de noodzaak qua bereikbaarheid bestaat)
- Baggeren naar open einden om fauna een goede vluchtmogelijkheid te geven
- Periode van werken:
 - o 16 maart t/m 31 mei: niet baggeren
 - o 1 juni t/m 31 oktober: wel baggeren met voorzorg (dus conform dit werkprotocol)
Bij een luchttemperatuur > 25 °C → meten watertemperatuur → als watertemperatuur > 25 °C → niet baggeren.
 - o Indien de watergang dichtgevroren is, kan doorgebaggerd worden mits er geen vissterfte plaatsvindt. Om dit te bepalen dient het werk onder toezicht van een ecoloog te worden uitgevoerd.
- Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".
- De werkwijze voor de aanleg van een weilanddepot, doorgangsdepot of verspreidingslocatie is opgenomen in het protocol 9: "Verwijderen bovengrond/graven".

Werkwijze bij verspreiden (aanvulling van de basiswerkwijze)

- *Overig water:* Bagger binnen 2 uur na opbrengen visueel controleren op aanwezigheid van zoet-watermosselen. Bij aantreffen van mosselen direct terugplaatsen in gebaggerd gedeelte.
- Indien nabewerking wordt uitgevoerd (egaliseren, profileren, inzaaien): nesten van weidevogels inventariseren onder toezicht van een ecooloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden.

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud												
3 baggeren van bodems en herprofilering												
Baggeren watergangen met bestaande onderhoudscyclus:												
polderwater van vml. Groot Haarlemmermeer en Wilck en Wierike												
Baggerwerk waar geen onderhoudscyclus voor is vastgelegd												
polderwater vml. Oude Rijnstromen (taakstellend onderhoud)												
Baggerclusters (baggeren in de boezem)												
Baggerwerk buiten oorspronkelijke legger/onderhoudsplan (<i>verdieping</i>)												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Opmerking: In paragraaf 4.2.4 van de gedragscode staat een verkeerde tijdsperiode als de 3^e voorkeursperiode aangegeven ("nee, tenzij"). Bedoeld wordt: half maart tot 1 juni.

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.4 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.1.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 4: Herstelwerkzaamheden bij calamiteiten (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

De herstelwerkzaamheden zoals hier bedoeld betreffen werkzaamheden van Bouwzaken bij een calamiteit. De werkzaamheden vallen onder BBenO.

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken:
De periode van werken is gekoppeld aan het optreden van de calamiteit. Uitgangspunt is dat de calamiteit zo snel mogelijk moet worden opgelost. Eventuele schade aan flora en fauna is hieraan ondergeschikt. Wel dient bij het oplossen van de calamiteit gestreefd te worden naar zorgvuldig handelen ten aanzien van de aanwezige flora en fauna.
- Melden werkzaamheden:
In het geval dat verstoring of doding van beschermde soorten is opgetreden, dan wordt contact opgenomen met Dienst Regelingen van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit om vervolgstappen door te nemen. Indien dit vooraf niet mogelijk is, moet dit alsnog achteraf plaatsvinden. Op basis van deze melding wordt bepaald of met terugwerkende kracht een ontheffing moet worden verkregen.

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud												
4 herstelwerkzaamheden werkzaamheden bij een calamiteit												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 3.5 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- hoofdstuk 6 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 5: Begrazen (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

De werkzaamheden vallen onder BBenO.

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- Begrazen vindt niet plaats bij Bouwzaken. Bij incidentele gevallen wordt verwezen naar de gedragscode (paragraaf 4.2.5).

Beheer en onderhoud		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
5	begrazen nvt voor bouwzaken												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.5 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.3 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 6: Snoeien en dunnen van opgaande beplanting (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken wordt snoeien en dunnen van opgaande beplanting uitsluitend uitgevoerd ter voorbereiding op andere werkzaamheden (bijvoorbeeld het verwijderen van overhangende begroeiing, voorafgaand aan baggeren). In alle voorkomende gevallen spreken we bij snoeien over BBenO. Het kappen van bomen valt onder ROenI ("sloop van kunstwerken en gebouwen").

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken:
De periode van werken is gekoppeld aan het uitvoeren van andere werkzaamheden. Alleen indien praktisch uitvoerbaar wordt gefaseerd in ruimte en tijd, conform de gedragscode (paragraaf 4.2.6).
- Een week voorafgaand aan de werkzaamheden: nesten van vogels inventariseren onder toezicht van een ecooloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".

		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud													
6	snoeien en dunnen van opgaande beplanting snoeiwerk (zuiveringsterreinen, baggerwerk, kadewerk)												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.6 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.4.4 uit de hoofdttekst van dit werkprotocol (hoofdttekst is leidend)

Protocol 7: Onderhoud Waterkeringen (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting (BBenO of ROenI).

Bij taakstellend onderhoud (2^e lijnsonderhoud) spreken we over BBenO. Ook vervangen van bestaande beschoeiing of oeververdediging en vervangen van kunstwerken vallen hieronder.

Het grootschalig achterstallig onderhoud ("3^e lijnsonderhoud kadewerk") valt onder ROenI.

Vooraf moet worden bepaald of er andere activiteiten voorafgaand of gelijktijdig plaatsvinden die betrekking hebben op de flora- en faunawet (bijvoorbeeld maaien, baggeren, slopen kunstwerken of gebouwen). In dat geval moeten aanvullend de werkprotocollen voor die activiteiten worden aangehouden.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

De werkwijze voor ROenI is beschreven in protocol 11: "Bouwactiviteiten".

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- Periode van werken:
 1. Buitentalud, incl. vervangen beschoeiing of oeververdediging en kunstwerken:
 - 16 maart t/m 31 mei: geen uitvoering werkzaamheden
 - 1 juni t/m 15 maart: wel uitvoering werkzaamheden
 2. Kruin en binnentalud:

Op het land kunnen de werkzaamheden het hele jaar plaatsvinden.
- In de uitvoering dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van broedende vogels. Dit geldt ook voor evt. aan te leggen werkterrein, tijdelijke opslag van klei, etc. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".
- Natuurvriendelijke oevers worden gecompenseerd bij vernietiging (verplichting vanuit de keur).
- Gebruik rijplaten bij inzet zwaar materieel op drassige bodems (indien de noodzaak qua betreedbaarheid bestaat)

		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud													
7	Onderhoud waterkeringen												
	Kadewerken												
	2e lijnsonderhoud (taakstellend onderhoud)												
	Buitentalud herstellen;												
	Kering ophogen;												
	Natte plekken aan de teen van de kering verhelpen												
	Lekkages dichten door een klekist aan te brengen												
	Lekkages bij kunstwerken dichten;												
	Vervangen bestaande beschoeiing of oeeververdediging												
	Vervangen bestaande kunstwerken												

- Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.7 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.5.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 8: Onderhoud verhardingen (BBenO)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken worden onderhoudswerkzaamheden aan verhardingen uitgevoerd ter plaatse van zuiveringsterreinen en kunstwerken. In alle voorkomende gevallen van onderhoud of herstel aan verhardingen spreken we bij over BBenO. Bij de aanleg van nieuwe paden of wegen spreken we over ROenI.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

De werkwijze voor ROenI is beschreven in protocol 11: "Bouwactiviteiten".

Standaard werkwijze BBenO

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken: De werkzaamheden kunnen het hele jaar door plaatsvinden.
- Voor de beschrijving van de werkmethode wordt verwezen naar paragraaf 4.2.8 van de gedragscode en paragraaf 4.2.4 van de hoofdtekst van dit werkprotocol.

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Beheer en onderhoud												
8 onderhoud verhardingen												
onderhoud of herstel van verhardingen												

■ Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
■ Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.2.8 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 4.2.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 9: Verwijderen van bovengrond/graven (ROenI)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Wanneer de watergang bij baggeren wordt verbreed spreken we over ROenI.
In alle overige gevallen valt het baggeren onder BBenO.

Vooraf moet worden bepaald of er andere activiteiten voorafgaand of gelijktijdig plaatsvinden die betrekking hebben op de flora- en faunawet (bijvoorbeeld maaien of snoeien voorafgaand aan het baggeren). In dat geval moeten aanvullend de werkprotocollen voor die activiteiten worden aangehouden.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- Uitvoeren natuurtoets in overleg met Team Monitoring (contactpersoon 2010: Bart Schaub).
- Als er tabel 3 soorten aanwezig zijn wordt een ontheffing aangevraagd bij LNV, Dienst Regelingen. Hierbij dient het werkprotocol voor BBenO als basisvoorstel voor het treffen van maatregelen.
- Voor tabel 1 en 2 soorten en vogels wordt de werkwijze voor BBenO gevolgd.
- Een week voorafgaand aan de start van de uitvoering: nesten van weidevogels inventariseren onder toezicht van een ecoloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden.
- Optioneel: Vanaf half maart vooraf periodiek maaien om nestgang van weidevogels zo mogelijk te voorkomen.
- Gebruik rijplaten bij inzet zwaar materieel op drassige bodems (indien ook de noodzaak qua betreedbaarheid bestaat)

Werkwijze baggeren (verbreding profiel) (aanvulling van de basiswerkwijze)

- Baggeren naar open einden om fauna een goede vluchtmogelijkheid te geven
- Periode van werken:
 - o 16 maart t/m 31 mei: niet baggeren
 - o 1 juni t/m 31 oktober: wel baggeren met voorzorg (dus conform dit werkprotocol)
- De werkwijze voor verspreiden van bagger en de aanleg van een weilanddepot of verspreidingslocatie is opgenomen in het protocol 3: "Baggeren van bodems en herprofilering".

Werkwijze bij aanleg/inrichting weilanddepot, doorgangsdepot of verspreidingslocatie (aanvulling van de basiswerkwijze)

- Laten uitvoeren natuurtoets op de in te richten locatie in overleg met Team Monitoring. Op basis hiervan wordt bepaald of een aanvullend op deze werkprotocollen een ontheffing noodzakelijk is.
- Een week voorafgaand aan de start en ontruiming en verdere nabewerking: nesten van weidevogels inventariseren onder toezicht van een ecoloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".

- Eventueel dempen van sloten volgens protocol 12: “afdammen, dempen, vergraven van watergangen”.
- Optioneel: Vanaf half maart vooraf periodiek maaien om nestgang van weidevogels zo mogelijk te voorkomen.

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting**												
5. Verwijderen van bovengrond/graven												
Baggeren												
Baggerwerk buiten oorspronkelijke legger/onderhoudsplan (verbreding)												
Kwaliteitsbaggeren (voorheen “waterbodemsanering”)												
Aanleg weilanddepot, doorgangsdepot of verspreidingslocatie												
Aanleg AWTL												

*1 Hiervoor geldt dat altijd moet worden bepaald of er tabel 3 soorten aanwezig zijn.

- wel aanwezig: maatregelen “worst case” in beeld brengen op basis van inventarisatie door beleid (kaart)

- niet aanwezig: bepalen maatregelen

*2 wel aparte voorschriften bij tijdelijk droogzetten en evt. vergraven e.d.

Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: “ja, mits”. Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
 3e voorkeursperiode: “nee, tenzij”. Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
 Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Standaard werkwijze BBenO

De werkwijze voor BBenO is beschreven in protocol 3: “Baggeren van bodems en herprofilering”.

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.3.2 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 5.1.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 10: Sloop van kunstwerken en gebouwen (ROenI)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken wordt sloop van kunstwerken en gebouwen uitsluitend uitgevoerd ter voorbereiding op andere werkzaamheden (bijvoorbeeld het slopen van oude gemalen). Dit geldt ook voor het kappen van bomen, wat ook is ondergebracht in dit protocol. De werkzaamheden zijn benoemd als ROenI. Vervanging van kunstwerken en gebouwen valt onder BBenO.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken:
De periode van werken is gekoppeld aan het uitvoeren van andere werkzaamheden. De werkzaamheden kunnen het hele jaar plaatsvinden.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden: muurplanten, vleermuizen, beschermde soorten amfibieën en reptielen en nesten van vogels inventariseren onder toezicht van een ecooloog. Hierbij dient ook te worden bepaald of het kunstwerk of gebouw als verblijfplaats dient voor vleermuizen of andere beschermde soorten. Per soort dient te worden nagegaan in welke periode waarneming mogelijk is. Het kan dus zijn dat niet alle soorten in één veldbezoek kunnen worden geïnventariseerd.
- Indien beschermde soorten aanwezig:
 - o uitsteken muurplanten en elders herplaatsen.
 - o Uitstel werkzaamheden tot na winterslaap vleermuizen (eindigt in de periode maart - mei)
 - o Uitstel werkzaamheden tot na broedperiode vogels, betreffende amfibieën en reptielen (broedperiode is afhankelijk van de aanwezige soorten)
- Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".
- Indien een kolonie vleermuizen wordt aangetroffen, dient een ontheffing te worden aangevraagd, waarbij gemotiveerd moet worden welke belang is gediend bij de geplande werkzaamheden.

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ¹												
10 sloop van kunstwerken en gebouwen												
verwijderen bestaande kunstwerken en gemalen en kappen van bomen												

¹ Hiervoor geldt dat altijd moet worden bepaald of er tabel 3 soorten aanwezig zijn.

- wel aanwezig: maatregelen "worst case" in beeld brengen op basis van inventarisatie door beleid (kaart)

- niet aanwezig: bepalen maatregelen

² wel aparte voorschriften bij tijdelijk droogzetten en evt. vergraven e.d.

Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.3.3 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)

- paragraaf 5.2.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 11: Bouwactiviteiten (ROenI)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting (BBenO of ROenI).

Dit protocol heeft betrekking op de volgende werkzaamheden:

- kadewerk: grootschalig achterstallig onderhoud ("3^e lijns-onderhoud")
- nieuwbouw van kunstwerken en polder- en rioolgemalen
- aanleg nieuwe beschoeiing of oeververdediging
- aanleg nieuwe wegen en paden

De vervanging van bestaande beschoeiing of oeververdediging en vervangen van kunstwerken vallen onder BBenO, protocol 7: "onderhoud waterkeringen".

Vooraf moet worden bepaald of er andere activiteiten voorafgaand of gelijktijdig plaatsvinden die betrekking hebben op de flora- en faunawet (bijvoorbeeld maaien, baggeren, slopen kunstwerken of gebouwen). In dat geval moeten aanvullend de werkprotocollen voor die activiteiten worden aangehouden.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- In de uitvoering dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van broedende vogels. Dit geldt ook voor evt. aan te leggen werkterrein, tijdelijke opslag van klei, etc. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".
- Gebruik rijplaten bij inzet zwaar materieel op drassige bodems (indien de noodzaak qua bereikbaarheid bestaat)

Werkwijze kadewerk (aanvulling van de basiswerkwijze)

- Uitvoeren natuurtoets in overleg met Team Monitoring (contactpersoon 2009: Bart Schaub).
- Als er tabel 3 soorten aanwezig zijn wordt een ontheffing aangevraagd bij Dienst Regelingen. Hierbij dient het protocol voor BBenO (protocol 7 "onderhoud waterkeringen") als basisvoorstel voor het treffen van maatregelen.
- Voor tabel 3 flora geldt als uitgangspunt dat planten, afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad), worden opgenomen en eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op een geschikte plek in de nabijheid uitgeplant.
- Voor tabel 1 en 2 soorten en vogels wordt de werkwijze voor BBenO gevolgd.
- Periode van werken:
 - o Buitentalud:
 - 16 maart t/m 31 mei: geen uitvoering werkzaamheden
 - 1 juni t/m 15 maart: wel uitvoering werkzaamheden
 - o Het overige werk dient na of ruim voor het broedseizoen te beginnen, dus voor 16 maart of na 1 juni.

- Natuurvriendelijke oevers worden gecompenseerd bij vernietiging (verplichting vanuit de keur).
- Optioneel: Vanaf half maart vooraf periodiek maaien om nestgang van weidevogels zo mogelijk te voorkomen.

Werkwijze kunstwerken (aanvulling van de basiswerkwijze)

Omdat de aanleg van nieuwe kunstwerken onder ROenI vallen, is een natuurtoets benodigd. Gezien de beperkte impact van deze werken op de flora en fauna wordt, in afwijking van de werkwijze van de gedragscode, het volgende stappenplan doorlopen:

- Op basis van de vlekkenkaart met tabel 3 soorten wordt bekeken of er tabel 3 soorten kunnen worden verwacht.
- Indien o.b.v. de vlekkenkaart geen tabel 3 soorten worden verwacht, wordt volstaan met normale voorzorg, zoals opgenomen in protocol 7: "Onderhoud waterkeringen" en wordt vooraf verder geen onderzoek uitgevoerd of een ontheffing aangevraagd.
- Indien o.b.v. de vlekkenkaart wel tabel 3 soorten kunnen worden verwacht, wordt met onderzoek nagegaan of de beschermde soorten inderdaad aanwezig zijn.
- Indien uit de natuurtoets blijkt dat tabel 3 soorten in het water aanwezig zijn, wordt gezien de beperkte impact geen ontheffing aangevraagd. Indien tabel 3 soorten in de oever of op het maaiveld aanwezig zijn, wordt wel een ontheffing aangevraagd. De impact op het maaiveld is in het algemeen namelijk groter (mede door aanvoer routes, bouwterrein etc).
- Periode van werken:
 - o Werkzaamheden in het buitentalud of de oever:
 - 16 maart t/m 31 mei: geen uitvoering werkzaamheden
 - 1 juni t/m 15 maart: wel uitvoering werkzaamheden
 - o Werkzaamheden in het binnentalud:
 - hele jaar uitvoering mogelijk

Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ¹		januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
11	bouwactiviteiten												
	Kadewerken												
	Grootschalig achterstallig onderhoud ("3e-lijns-onderhoud")												
	werkzaamheden buitentalud en oever												
	Vergroten vorm van de kering;												
	Verleggen kering;												
	Type waterkering veranderen; (bijv. grond ? damwand)												
	Nieuwbouw van kunstwerken en polder- en rioolgemaal ²												
	werkzaamheden binnentalud												
	werkzaamheden buitentalud en oever												
	Aanleg nieuwe beschoeiing of oeeververdediging												
	Aanleg nieuwe wegen en paden												

¹ Hiervoor geldt dat altijd moet worden bepaald of er tabel 3 soorten aanwezig zijn.

- wel aanwezig: maatregelen "worst case" in beeld brengen op basis van inventarisatie door beleid (kaart)

- niet aanwezig: bepalen maatregelen

² wel aparte voorschriften bij tijdelijk droogzetten en evt. vergraven e.d.

Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen

3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen

Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Standaard werkwijze BBenO

Het 2^e lijns-onderhoud (taakstellend onderhoud) voor kaden, de vervanging van bestaande beschoeiing of oeeververdediging en vervangen van kunstwerken vallen onder BBenO, protocol 7: "onderhoud waterkeringen".

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.3.4 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 5.3.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 12: Afdammen, dempen of vergraven van wateren (ROenI)

Uitgangspunten:

- beschermde soorten zijn aanwezig;
- schadelijke effecten zijn te verwachten als gevolg van de werkzaamheden;
- er is sprake van Bestendig Beheer en Onderhoud óf Ruimtelijke Ontwikkeling en Inrichting ((BBenO of ROenI).

Bij bouwzaken worden wateren uitsluitend afgedamd of gedempt ter voorbereiding op of als onderdeel van andere werkzaamheden (bijvoorbeeld voor het bouwen van een kunstwerk of het uitvoeren van baggerwerk). Vergraven van wateren vindt plaats bij de aanleg van natuurvriendelijke oevers. Dergelijke afdammingen, dempingen en vergravingen vallen onder ROenI.

Voordat gewerkt wordt volgens de hieronder beschreven werkwijze, dienen de kaarten te worden geraadpleegd voor zeer beperkt voorkomende soorten (bijlage 3 van dit werkprotocol). Indien de aanwezigheid van deze zeer beperkt voorkomende soorten kan worden verwacht, dienen in overleg met de afdeling Beleid mogelijk aanvullende maatregelen te worden genomen.

Verder dient te worden nagegaan of er specifiek (al dan niet gesubsidieerd) beheer plaatsvindt van natte en droge oevers. In overleg met de afdeling Beleid dient bepaald te worden of er hierdoor meer beschermde diersoorten kunnen voorkomen (met name kleine zoogdieren) en welke aanvullende maatregelen dan noodzakelijk zijn.

Standaard werkwijze ROenI

Werkwijze algemeen (basiswerkwijze)

- De periode van werken:
 - o 16 maart tot 1 juni: geen werkzaamheden uitvoeren.
 - o 1 juni t/m 15 maart: wel werkzaamheden uitvoeren, waarbij de periode van werken gekoppeld is aan het uitvoeren van andere werkzaamheden. Alleen indien praktisch uitvoerbaar wordt verder gefaseerd in tijd conform de periode zoals opgenomen in de gedragscode.
- Een week voorafgaand aan de aanleg: nesten van weidevogels inventariseren onder toezicht van een ecoloog en indien nesten aanwezig: uitstel van werkzaamheden. Voor de omgang met nesten: zie protocol 13: "omgang met nesten".
- Optioneel: voorkomen van nestgang
- Tijdens dempen zorgen voor ontsnappingsmogelijkheid (dus werk naar open einde)
- Bij leegpompen worden vissen en amfibieën weggevangen en elders uitgezet

	januari	februari	maart	april	mei	juni	juli	augustus	september	oktober	november	december
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ¹												
12 afdammen, dempen, vergraven van watergangen												
Aanleg natuurvriendelijke oevers, dempen van sloten, tijdelijke afdamming												

¹ Hiervoor geldt dat altijd moet worden bepaald of er tabel 3 soorten aanwezig zijn.

- wel aanwezig: maatregelen "worst case" in beeld brengen op basis van inventarisatie door beleid (kaart)

- niet aanwezig: bepalen maatregelen

² wel aparte voorschriften bij tijdelijk droogzetten en evt. vergraven e.d.

- Uitvoeringsperiode (1e en 2e voorkeursperiode: "ja, mits". Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen
- 3e voorkeursperiode: "nee, tenzij". Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen
- Periode gekoppeld aan andere werkzaamheden; als er geen koppeling is, geldt de periode uit de gedragscode

Voor achtergrondinformatie wordt verwezen naar:

- paragraaf 4.3.5 uit de gedragscode (tekst uit werkprotocol is leidend)
- paragraaf 5.4.4 uit de hoofdtekst van dit werkprotocol (hoofdtekst is leidend)

Protocol 13: Werkwijze omgang aantreffen nesten

In de periode dat broedende vogels kunnen worden aangetroffen (soms vanaf februari tot soms in augustus) wordt een week tot enkele dagen voorafgaand aan geplande werkzaamheden onder toezicht van een ter zake kundige onderzocht of zich broedgevallen in het werktraject bevinden. Hierbij wordt gekeken naar de aanwezigheid van broedende vogels en wat van invloed kan zijn op de uitvoering.

Onderstaand tabel geeft aan, op welke wijze binnen het project wordt omgegaan met verschillende situaties.

Constatering / situatie	Omgang
Geen nest	Geen belemmering
Nest in aanbouw*, volwassen vogel verplaatst takjes en dergelijke naar een bepaalde plek.	Geen belemmering, tenzij duidelijk zichtbaar voor omwonenden, dan lokatie ontzien tijdelijk overslaan, afstand bewaren c.a 5 m.
Afgebouwd (verlaten) nest zonder broedende vogel of jongen	Geen belemmering, oud of verlaten nest.
Afgebouwd nest direct aan de oever (bijv. in het riet) met broedende vogel	Nagaan mogelijkheid omheen werken**, zonder schade te veroorzaken, ernstig te verstoren.*** Anders lokatie ontzien tijdelijk overslaan, Afstand bewaren c.a 5 m.
Afgebouwd nest in midden watergang met broedende vogel	Lokatie ontzien tijdelijk overslaan, Afstand bewaren c.a 5 m.
Leeg nest met in de nabijheid (binnen 5 m) een volwassen vogel met jongen.	Lokatie ontzien tijdelijk overslaan, Afstand bewaren c.a 5 m.
Afgebouwd nest op de oever/ het talud met broedende vogel.	Nagaan mogelijkheid omheen werken**, zonder ernstig te verstoren.*** Anders lokatie ontzien tijdelijk overslaan, Afstand bewaren c.a 5 m.

* Of een nest in aanbouw is wordt beoordeeld o.b.v. volgende indicatoren:

- 1- Aanwezigheid vers bouw materiaal;
- 2- Een vogel verplaatst bouw materiaal naar het nest in aanbouw;
- 3- De vogel broed niet, zit niet op het nest in aanbouw;

** Afhankelijk van werkmethode;

*** Afweging door toezichthouder, eventueel in overleg met opdrachtgever.

